

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko (VNS 1/2021 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- tulevaisuusvaliokunta TuVL 4/2021 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- kansliapäällikkö Anita Lehikoinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Petri Haltia, opetus- ja kulttuuriministeriö
- pääjohtaja Olli-Pekka Heinonen, Opetushallitus
- johtaja Anni Miettunen, Opetushallitus
- lakimies Laura Francke, Opetushallitus
- lakimies Merike Helander, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- ylitarkastaja, yksikön päällikkö Satu Kilpinen, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
- johtaja Sanna Puura, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
- tutkimusprofessori Tuomas Pekkarinen, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
- koulutustoiminnan johtaja Seija Karvonen, Ammattiopisto Luovi
- ohjelmajohtaja Jouni Kangasniemi, Education Finland -ohjelma
- johtaja Torbjörn Sandén, Elinikäisen oppimisen keskus, Åbo Akademi ja Yrkeshögskolan Novia
- johtaja Jaakko Kurhila, Helsingin yliopisto
- professori Kirsti Lonka, Helsingin yliopisto
- yksikön johtaja Hannele Seppälä, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- professori Jussi Välimaa, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- ylijohtaja Riitta Majjala, Suomen Akatemia
- johtaja Paula Tuovinen, Taiteen edistämiskeskus
- johtaja Juha Kaskinen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto
- maakuntajohtaja Asko Peltola, Etelä-Pohjanmaan liitto

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

- johtava asiantuntija Venla Bernelius, Helsingin kaupunki
- kuntayhtymäjohtaja Antti Lahti, SASKY koulutuskuntayhtymä
- opetus- ja kulttuuriyksikön johtaja Terhi Päivärinta, Suomen Kuntaliitto
- kuntayhtymän johtaja Ilkka Fritius, Vaalijalan kuntayhtymä
- johtaja Marjo Mäenpää, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
- neuropsykologian erikoispsykologi, PsL Johanna Nukari, Kuntoutussäätiö, Oppimisen tuen keskus
- johtava asiantuntija Emmi Venäläinen, Akava ry
- toiminnanjohtaja Petri Lempinen, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- toimitusjohtaja Veli-Matti Lamppu, Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- toiminnanjohtaja Henrika Nordin, Bildningsalliansen rf
- asiantuntija Mikko Vieltojärvi, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- toiminnanjohtaja Sarianna Reinikainen, Erilaisten Oppijoiden Liitto ry
- puheenjohtaja Alexandra Wegelius, Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- puheenjohtaja Sannasirkku Autio, Kansalaisopistojen liitto KoL ry
- puheenjohtaja Mira Kumpula, Koulukuraattorit ry
- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- kehittämisen asiantuntija Sanja Mursu, Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT
- toiminnanjohtaja Ilmi Villacís, Lukukeskus-Läscentrum ry
- johtaja Marjo Hannukkala, MIELI Suomen Mielenterveys ry
- tutkimuspäällikkö Tuuli Pitkänen, Nuorisotutkimusseura ry
- koulutuspolitiikan päällikkö Jaakko Salo, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- tutkimuskoordinaattori Tuomo Suhonen, Palkansaajien tutkimuslaitos
- elinkeinopolitiikan asiantuntija Tuomas Ylitalo, Palvelualojen työnantajat PALTA ry
- puheenjohtaja Jukka Heikkilä, Professoriliitto ry
- johtaja Laura Rissanen, Sivistystyönantajat ry
- erityisasiantuntija Aleks Kalenius, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- koulutuspoliittinen asiantuntija Riina Nousiainen, STTK ry
- puheenjohtaja Jutta Vihonen, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto — SAKKI ry
- koulutus- ja työllisyysasioiden päällikkö Mikko Heinikoski, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- vanhempi neuvonantaja Tapio Huttula, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- projektijohtaja Helena Mustikainen, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- johtava asiantuntija Sinimaaria Ranki, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- puheenjohtaja Helena Ahonen, Suomen Kansanopistoyhdistys ry
- pääsihteeri Tuija Österman, Suomen kesäyliopistot ry.
- puheenjohtaja Emilia Uljas, Suomen Lukiolaisten Liitto
- vaikuttamisen asiantuntija Katja Asikainen, Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry
- yhteiskuntasuhteiden päällikkö Toni Ahva, Suomen Olympiakomitea ry
- edunvalvonnan koordinaattori Emma Holsti, Suomen Opiskelija-Allianssi — OSKU ry
- korkeakoulupolitiikan asiantuntija Anniina Sippola, Suomen opiskelijakuntien liitto — SAMOK ry
- varapuheenjohtaja Jari Lipsanen, Suomen Psykologiliitto ry
- toiminnanjohtaja Ulla Siimes, Suomen Vanhempainliitto ry
- toiminnanjohtaja Tanja Risikko, Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- koulutuspoliittinen asiantuntija Jani Kykkänen, Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

- koulutusasioiden asiantuntija Marja Vartiainen, Suomen Yrittäjät ry
- toiminnanjohtaja Viivi Seirala, Taiteen perusopetusliitto TPO ry
- Suomen musiikkitieteellisen seura ry:n varapuheenjohtaja Tuire Ranta-Meyer, Taiteidentutkimuksen seurojen neuvottelukunta
- puheenjohtaja Maija S. Peltola, Tieteentekijöiden liitto ry
- pääsihteeri Nina Luukkainen, Urheiluopistot ry
- puheenjohtaja Sari Kokko, Vammaisfoorumi ry
- puheenjohtaja Björn Wallén, Vapaa Sivistystyö ry
- puheenjohtaja Santeri Palviainen, Yliopistojen opetusalan liitto YLL ry
- Porin yliopistokeskuksen johtaja Tarmo Lipping, Yliopistokeskusten yhteistyöfoorumi
- professori Jani Erola
- professori Jari Lavonen
- dosentti, valtiotieteiden tohtori Mari K. Niemi
- selvityshenkilö Gun Oker-Blom
- lastenpsykiatrian erikoislääkäri, lääketieteen tohtori Jari Sinkkonen
- professori Auli Toom
- professori (emeritus) Jouni Välijärvi
- Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulun 4c-luokan oppilaat
- Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulun 7b-luokan oppilaat

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- oikeusministeriö
- valtiovarainministeriö
- työ- ja elinkeinoministeriö
- sosiaali- ja terveysministeriö
- saamelaiskäräjät
- Tasa-arvovaltuutetun toimisto
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- Svenska Finlands folkting
- Valtion liikuntaneuvosto
- Valtion nuorisoneuvosto
- Ylioppilastutkintolautakunta
- Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- Kansaneläkelaitos
- Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta (RONK)
- Pellervon taloustutkimus PTT
- Elinkeinoelämän Oppilaitokset EOL ry
- FDUV Förbundet de utvecklingsstördas väl
- Finlands Svenska Lärarförbund FSL rf
- Into — etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry
- Kestävä koulu -työryhmä
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Mielenterveyden Keskusliitto ry
- Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat OPSIA ry
- Pro Lukio ry
- Suomen Ammattikoulutuksen Johtajat SAJO ry.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

- Suomen Lähilukioyhdistys ry
- Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liitto SOOL ry
- Suomen Rehtorit ry
- Talous ja Nuoret TAT ry
- Työtehoseura ry
- Vanhustyön keskusliitto ry
- Yksityiskoulujen Liitto ry
- professori (emerita) Liisa Keltikangas-Järvinen
- professori Veli-Matti Värri

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Johdanto

Valiokunta on laatinut mietintönsä siten, että siinä keskitytään eräisiin keskeisiin koulutusjärjestelmän läpileikkaaviin teemoihin tuoden esille esimerkiksi sivistyksen merkitystä sekä läpi ihmisen elämänkaaren jatkuvaa oppimista ja sen tukea. Valiokunta nostaa mietinnössään esille myös aiheita, joita selonteossa ei ole valiokunnan näkemyksen mukaan riittävästi käsitelty.

Valiokunta katsoo, että valiokunnan mietintö ja koulutuspoliittinen selonteko muodostavat kokonaisuuden, jonka pohjalle selonteon toimeenpanosuunnitelma kohti 2040-luvun koulutusta rakentuu. Rinnakkain koulutuspoliittisen selonteon kanssa on tehty ensimmäinen kokonais selvitys ruotsinkielisen koulutuksen kehittämisestä; Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder.

Kaikilla koulutusjärjestelmämme koulutusasteilla ja -muodoilla on oma tärkeä tehtävänsä yksin ja yhdessä toistensa kanssa, ja muutokset ympäröivässä maailmassa edellyttävät niiden kehittämistä edelleen. On tärkeää, että koulutuksen rakenteet ja rahoitusjärjestelmä tukevat kansalaisten mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen ja itsensä sivistämiseen parhaalla mahdollisella tavalla.

Selonteon kunnianhimoinen tavoite nähdä pitkälle 2040-luvun koulutuksen, osaamisen, tutkimuksen ja tieteen tarpeisiin vastaamisessa on haastava. Nopeasti muuttuvan yhteiskunnan vuoksi koulutuspoliittista selontekoa tulisi päivittää vähintään joka toinen vaalikausi eli seuraavan keran viimeistään 2027—2031.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on tullut ilmi, että koulutusalan sidosryhmätoimijat eivät mielestään ole päässeet riittäväällä tavalla osallistumaan selonteon valmisteluun. Selonteon laadintaa varten asetettu parlamentaarinen ryhmä ei käsitellyt myöskään lopullista ehdotusta koulutuspoliittiseksi selonteoksi ennen sen antamista eduskunnalle. Näin merkittävä ja laaja-alainen asiakirja on tarpeen laatia laajassa ja tiiviissä yhteistyössä koulutuksen järjestäjien, parlamentaaristen toimijoiden ja koulutus kentän kanssa. Tällöin tavoitteille ja toimenpiteille saadaan mahdollisimman laaja hyväksyntä. Selonteon toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa tulee hyödyntää koulutus kentän osaamista monipuolisesti.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Yleistä

Valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa visioidaan, että vuonna 2040 Suomessa on vahva, laadukkaaseen ja vaikuttavaan kasvatukseen, koulutukseen, tutkimukseen ja kulttuuriin rakentuva sivistysperusta. Valiokunta korostaa, että selonteko on tärkeä Suomen koulutuspolitiikan pitkäjänteisen kehittämisen kannalta. Edellinen koulutuspoliittinen selonteko on vuodelta 2006, joten uusi visio koulutuspolitiikan suunnan osoittamiseksi on tarpeellinen.

On erittäin tärkeää luoda strateginen kokonaiskuva koulutusjärjestelmän tulevaisuuden haasteista ja ratkaisuksista hallituskautia pidemmällä aikavälillä. Tarvetta koulutuspoliittiselle selonteolle luovat myös toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset, mm. ikäluokkien pieneneminen, maahanmuutto, osaamisvaatimusten tarpeiden muutos sekä oppimistulosten lasku ja eriytyminen. Keskeisiä muutoksen ajureita ovat myös digitalisaatio, kansainvälistyminen sekä ilmastonmuutos. Nämä esitellään selonteossa kattavasti.

Koulutuspoliittiselle selonteolle tullaan laatimaan toimeenpanosuunnitelma (s. 13). Selonteon toimeenpanon seurannassa arvioidaan myös riittävät rahoitustarpeet osana julkisen talouden suunnitelman valmistelua. Valiokunta pitää tärkeänä, että toimeenpanosuunnitelmassa otetaan huomioon valiokunnan jäljempänä tässä mietinnössä esille tuomat havainnot kehittämistarpeista sekä niiden kustannusvaikutuksista. Valiokunta painottaa, että uudet velvoitteet tulee kompensoida koulutuksen järjestäjille täysimääräisinä.

Valiokunta toteaa, että selonteko sisältää oikeansuuntaisia ja perusteltuja linjauksia suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittämiseksi. Selonteossa on tunnistettu hyvin koulutusjärjestelmämme keskeiset kipupisteet, jotka estävät koulutuksen kehittymistä jokaista kansalaista ja koko yhteiskunnan kehitystä optimaalisesti tukevaksi instituutioksi. Selonteko on tavoitteiltaan ja kattavuudeltaan tulevaisuusorientoitunut, ja siinä halutaan luoda näkymää aina vuoteen 2040 saakka.

Monista ansioistaan huolimatta selonteko ei ole ongelmaton. Sen puutteet voidaan kiteyttää tavoitteiden moninaisuuteen ja niiden priorisoinnin vähäisyyteen. Luotettavat arviot esitettyjen toimenpiteiden vaikuttavuudesta, kustannuksista ja koulutuksen laadun varmistamisesta eivät selonteosta ilmene. Monet keskeiset tulevaisuutta koskevat linjaukset, kuten esimerkiksi sivistysperustan vahvistaminen, jatkuva oppiminen, yksilölliset opintopolut, oppilaitosten yhteistyön syventäminen, väestöennusteet sekä ympäristö- ja ilmastokysymysten haasteet, nostetaan esiin ansiokkaasti, mutta linjaukset niiden vaikutuksista koulutusjärjestelmän rakenteisiin, sisältöihin ja toimintatapoihin jäävät yleisluonteisiksi. Selonteossa esille nostettujen ongelmien syiden analyysi on osin puutteellista, eikä siten ole aina selvää, miten ehdotetut toimenpiteet ratkaisisivat ongelmia. Valiokunta katsoo, että kuva 2040-luvun suomalaisesta koulusta suhteessa nykyiseen kaippaa selkeyttämistä, ja painottaa, että hyvät ja laajasti kannatetut selonteon tavoitteet sekä niitä koskevat toimenpiteet vaativat toteutuakseen riittävää resursointia.

Valiokunta katsoo, että selonteossa olisi voinut tarkastella myös tahtotilaa haastavia mahdollisia tulevaisuussignaaleja yhden ja toivottavan tulevaisuuden esittämisen sijasta. Tällainen tarkastelu olisi ollut hyödyksi selonteon tavoitteita koskevien toimenpiteiden valinnassa ja priorisoinnissa esimerkiksi silloin, kun valtiontalouden tilanne kehittyy epäsuotuisasti tai jokin muu syy vaikeuttaa tai estää tavoitteiden toteutumista.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Sivistys on koulutuksen päämäärä

Valiokunta pitää hyvänä, että selonteossa tuodaan esille näkemys sivistyksestä koulutuksen päämääränä ja tulevaisuuden yhteiskunnan perustana, mutta kiinnittää huomiota siihen, että edellä mainittu ajattelu ei kuitenkaan selonteossa saa riittävää painoarvoa, sillä monilta osin sivistys määritellään varsin kapeana ja liiaksi yhteiskunnan teknisistä tarpeista määrittyvänä.

Suomalaiset kasvatus- ja koulutusyhteisöt perustuvat vahvaan sivistyshistoriaan ja tasa-arvon eetokseen. Sivistyksen arvo ja tasa-arvoinen yhteiskunta ovat selonteossa sekä ihanteena että päämääränä, mutta ne näkyvät myös jännitteisinä ja ristiriitaisina. Sivistyksen itseisarvon ja välinearvon jännite on selonteon läpäisevä juonne, jossa välinearvo korostuu.

Koulutuspolitiikan työvoima- ja elinkeinopoliittiset tavoitteet korostuvat linjanvedoissa. Kansallisista erityispiirteistämme huolimatta selonteon koulutuspoliittinen linja perustuu OECD-maiden yhteisesti noudattamaan ekonomistiseen ideologiaan, jossa koulutus määrittyy ennen kaikkea talouskasvua tukevaksi välineeksi, jonka tehtävänä on tuottaa inhimillistä pääomaa (human capital) työmarkkinoiden tarpeisiin. Tätä ajattelutapaa ohjaa ja säätelee näkemys globaalista kilpailutilanteesta. Tämä näkyy selvästi jo selonteon ajankohtaisessa tilannekuvassa ja tulevaisuuden visioinnissa.

Valiokunta katsoo, että sivistys on koulutuksen päämäärä itsessään, historiallisestikin tarkasteltuna. Koulutusjärjestelmä on luotu sivistyksen tavoitteluun yksilön ja yhteiskunnan tasolla. Sivistys on osa ihmisyyttä siinä missä esimerkiksi ihmisoikeudet määrittävät demokratiaa.

Esimerkkinä siitä, mihin puutteellinen käsitys sivistyksestä voi johtaa, on suomalaisen kielitaidon kapeutumisen yhteiskunnan päinvastaisista tarpeista huolimatta. Valiokunta korostaa eri oppiaineiden tasavertaista asemaa osana yleissivistyksen ja osaamisen rakentamista siten, että yksittäisen oppiaineen merkitys ei perusteettomasti korostu. Koulutuspoliittisessa keskustelussa tulisi tarkoin pohtia, mitä tehdyistä ja tehtävistä koulutusta koskevista valinnoista seuraa kansallista sivistystämme koskevalle välttämättömälle laaja-alaisuudelle ja sivistyksen eri osa-alueiden arvostukselle. Myös innovaatioiden ja tuottavuuden näkökulmasta on tärkeää turvata sivistysperustan moninaisuus, koska parhaat tuotantoa uudistavat ideat syntyvät kyvystä yhdistää näennäisen erilliset tietoperustat ennakkoluulottomasti toisiinsa. Tähän tarvitaan eri tavalla maailmaa hahmottavia ja ajattelevia ihmisiä, jotka kuitenkin kykenevät keskinäiseen kommunikaatioon.

Sivistys on arvo sinänsä, mistä käytävä jatkuva keskustelu on olennaisin osa koulutuksen tulevaisuustyötä. Valiokunta painottaa sivistyksen itseisarvon vaalimista läpileikkaavasti koko koulutusjärjestelmässämme sekä sen huomioon ottamista koulutuspoliittisen selonteon toimeenpanosuunnitelmassa.

Koulutuksellinen ja sukupuolten välinen tasa-arvo

Koulutuspoliittisessa selonteossa on käsitelty pääosin kattavasti koulutuksellisen tasa-arvon eri ulottuvuudet niin koulutukseen pääsyssä ja siihen osallistumisessa kuin myös koulutuksen lopputuloksissa, kuten oppimistuloksissa.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että selonteon sisällön arviointia tasa-arvon näkökulmasta hankaloittaa se, että käsitettä tasa-arvo käytetään selonteossa useissa merkityksissä, jotka eivät aina tekstistä käy selvästi ilmi. Selkeyden vuoksi sekä mahdollisten väärinkäsitysten välttämiseksi olisi ollut hyvä, että selonteossa olisi käytetty ilmaisua ”sukupuolten tasa-arvo” aina, kun viitataan naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon. Tämä olisi selkeyttänyt selonteossa myös esiintyvien ”koulutuksellisen tasa-arvon” tai ”osallistumisen tasa-arvon” käsitteiden merkityksen tunnistamista. Selonteossa on useassa kohtaa käytetty pelkästään ilmaisua ”tasa-arvo”, jolloin lukijan on vaikea varmuudella tietää, mihin käsitteeseen tällä halutaan viitata.

Koulutuksellinen tasa-arvo

Koulutuksellisen tasa-arvon haasteet. Valiokunnan mielestä selonteossa on tunnistettu hyvin koulutukselliseen tasa-arvoon liittyvät keskeiset haasteet, kuten kasvavan yhteiskunnallisen ja alueellisen eriytymisen tuottamat osaamisen heikkenemisen ja eriytymisen paineet, väestönkehitykseen ja muuttuvaan aluerakenteeseen liittyvä koulutuksen järjestämisen edellytysten eriytyminen sekä maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osaamiserot muuhun väestöön nähden. Selonteossa tunnistetaan hyvin se, että koulutuksellisen tasa-arvon keskeiset haasteet ovat entistä monimuotoisempia ja vaikeammin yksinomaan koulutuspoliittisin keinoin ratkottavissa ja että ne toisaalta vaihtelevat suuresti kuntien välillä ja sisällä. Tekstissä (s. 19) mainitaan myös alueiden eriytyminen kuntien välillä ja niiden sisällä ja tuodaan esille hyvin myös oppilasvalikoinnin merkitys koulujen välisten erojen jäsentäjänä.

Suomen heikkenevät ja eriytyvät oppimistulokset sekä koulujen välisten erojen kasvu kytkeytyvät osaltaan yleiseen yhteiskunnalliseen eriytymiskehitykseen, jolla on merkittävä alueellinen ulottuvuus. Maantieteellisesti syrjäisten alueiden ohella haasteena ovat kaupunkien huono-osaisuutuvat alueet. Koulutukselliseen huono-osaisuuteen ja sen periytymiseen liittyvät riskit tihenevät erityisesti huono-osaistumisriskissä olevissa kaupunkinaapurustoissa, kun taas maantieteellisesti syrjäisemmällä seuduilla korostuvat etenkin koulutuksen järjestämiseen liittyvät supistuvien ikäluokkien haasteet.

Selonteon luvussa 3.1 kuvataan hyvin koulutuksellisen eriarvoisuuden riskitekijöitä kansallisen ja kansainvälisen tutkimus- ja arviointitiedon perusteella. Muun muassa vanhempien matala koulutustaso ja työllisyyden pulmat eli perheen matala sosioekonominen status, maahanmuuttotaustaisuus, perheiden ja oppilaiden psykososiaaliset ongelmat, oppimisvaikeudet ja lapsen varhaiskasvatukseen osallistumattomuus on tunnistettu heikkoihin oppimistuloksiin yhteydessä oleviksi tekijöiksi.

Valiokunta katsoo, että haasteiden monialaistuessa niiden ratkaiseminen edellyttää eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä. Esimerkiksi kaavoituksella on suuri merkitys kaupunkipäiväkotien ja -koulujen segregaatioon. Suomessa on jo nyt päiväkoteja ja koululuokkia, joissa suurin osa lapsista puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia ja enemmistöllä vanhemmista on matala koulutustaso. Eriytymiskehitykseen voidaan vaikuttaa kuntien kouluverkko- ja asuntopoliittisilla ratkaisulla.

On tärkeää huolehtia koko väestön, myös ikääntyneiden ihmisten, sivistyksellisten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamisesta. Tämä on tarpeen ottaa huomioon koulutuksen tavoitteissa ja huo-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

mioida vanhuuteen varautumisen kansalaistaitojen edistäminen sekä ikääntyneiden ihmisten digitaalisten taitojen vahvistaminen.

Koulutuspoliittisissa toimissa tulee vahvistaa kansallista tietopohjaa paitsi palveluiden laadun ja yhdenvertaisuuden seurannan osalta myös eriytymisen sosiaalisten ja alueellisten lähtökohtien seurannassa. Kansallisten laatukriteereiden rinnalle on mahdollista luoda myös mittareita varhaiskasvatuksen ja koulujen lapsi- tai oppilaspuolelta sosioekonomiselle ja etniselle eriytymiselle. Tämä auttaa paitsi tunnistamaan segregatiota vähentäviä toimia tai lisätukea tarvitsevat yksiköt myös suuntaamaan resurssien jakoa eli painotettua tai tarveperustaista rahoitusta.

Koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen liittyy kysymys opettajasegregaatiosta, jota käsitellään tämän mietinnön opettajuutta koskevassa luvussa.

Rahoituksen tuki koulutuksellisen tasa-arvon vahvistamiseksi. Eriytymiskehitys asuinalueilla ja kouluissa eriyttää voimakkaasti paikalliset resurssitarpeet. Huono-osaistuneiden naapurustojen kouluissa ratkotaan monialaisia haasteita, ja esimerkiksi erityisopetuksen tarve sekä oppilashuollon kysymykset korostuvat näissä kouluissa. Samalla maantieteellisesti etäällä sijaitsevilla varhaiskasvatyksiköissä ja kouluissa korostuvat pitkien välimatkojen ja opetuksen järjestämisen tuottamat haasteet.

Asiantuntijalausannon mukaan edellä esille tuotuihin haasteisiin pyritään useissa maissa vastaamaan yhä vahvemmin yli hallinnonalojen tehtävillä ratkaisulla sekä painotetulla, tarveperustaisella rahoituksella. Selonteossa (s. 18 ja 21) tunnistetaan tarve uudistaa rahoitusjärjestelmää edellä esille tuotuihin ongelmiin vastaamiseksi siten, että haastavammassa toimintaympäristöissä toimivien yksiköiden rahoitusta lisätään. Tällä hetkellä Suomessa käytössä olevat myönteisen eriytysoikeuden tai positiivisen diskriminaation (PD) rahoitusmallit (mm. kansallinen koulutuksen tasa-arvoraha, kuntien paikalliset rahoitukset) eivät kohdenna yksikkökohtaiseen segregatioon perustuen, koska tätä tarvetta tukevaa riittävää seurantatietoa ei ole käytettävissä. Asiantuntijalausannon mukaan tukisummat ovat myös pieniä verrattuna koulujen perusbudjettiin. Kansallisesti tasa-arvorahat ovat olleet noin yksi prosentti suhteessa koulutuksen kokonaisrahoitukseen.

Selonteossa esille tuotu rahoitusjärjestelmän kehittämisen tarve on tutkimustiedon perusteella perusteltu. Kehittämistä on hyvä tehdä tarvittaviin seurantatietoihin ja -mittareihin nojaten. Uudistamisessa on tarpeen painottaa rahoitusta siten, että huono-osaistumisriskissä olevien yksiköiden tarpeet tunnistetaan tutkimuspohjaisesti, ja niille osoitetaan riittävät resurssit koulutuksellisen eriarvoisuuden haasteiden korjaamiseen vaikuttavasti. Valiokunnan mielestä rahoituksen riittävyys edellyttää myös rahoituksen riittävää pitkäjänteisyyttä.

Selonteossa on tunnistettu tarve siirtyä avustushauista kohti uudenlaista perusrahoituksen tai muun pitkäjänteisen kehittämisrahoituksen mallia. Rahoitusmallin toimivuuden ja vaikuttavuuden arvioimiseksi on tärkeä luoda toimivat seurantamekanismit.

Vammaisten ihmisten koulutuspolut

Valiokunta pitää hyvänä, että selontekoon on sisällytetty vammaisten ihmisten oppimista käsittelevä luku (3.12). Luvussa tuodaan esiin myös jatkuva oppiminen ja työelämäosallisuus, sillä näil-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

lä alueilla vammaisten ihmisten osallistumisen mahdollisuudet ovat muuta väestöä heikommat. Laadukas ohjaus on olennainen osa myös aikuisten vammaisten henkilöiden oppimista. Valiokunta painottaa kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden yhdenvertaista oikeutta oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki lähtökohdista huolimatta.

Valiokunta pitää tärkeänä, että esi- ja perusopetuksen oppilas saa mahdollisuuksien mukaan käydä koulua ensisijaisesti omassa lähikoulussaan. Usein tämä onkin mahdollista, kun oppilas saa käyttöönsä riittävät tukitoimet. Toisinaan palveluiden tarve on kuitenkin niin suurta, että asiantuntijuutta vaativan erityisen tuen kouluista tarvitaan tukipalveluja lähikouluille tai oppilaan koulunkäynti edellyttää vaativan erityisen tuen koulupaikkaa.

Myös vammaisten maahanmuuttajien ja kielivähemmistöjen tarpeisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Puhuttaessa kielivähemmistöistä on muistettava myös viittomakieltä äidinkielenään käyttävät.

Tärkeää on huolehtia oppimateriaalin ja oppimisen tuen saavutettavuudesta myös digitaalisessa ympäristössä. Valiokunta pitää hyvänä, että esteettömyys laajasti ymmärrettynä on selonteossa huomioitu. Esimerkiksi rakennetun ympäristön esteettömyyden rinnalle on nostettu asenteellinen ja sosiaalinen esteettömyys.

Asiantuntijalausunnossa on tuotu esille tarve ulottaa kolmiportaisen tuen malli myös toisen asteen koulutukseen kattamaan koko oppivelvollisuus. Tämä tukisi tehokkaasti vammaisten ja muiden tukea tarvitsevien lasten ja nuorten opiskelua ja täten edistäisi työelämäosallisuutta sekä vähentäisi osaltaan selonteossakin mainittuja ongelmia tuen siirtymisessä perusasteelta toiselle asteelle.

Ohjauksessa tulee tukea myös vammaisten opiskelijoiden koulutusvalintojen tekemistä. Tämä edellyttää riittävää osaamista ohjata vammaisia nuoria heidän kiinnostuksensa ja tulevaisuutensa kannalta merkityksellisiin opiskelupaikkoihin.

Valiokunta katsoo, että selonteon tavoitteissa on huomioitu koulutusjärjestelmän kehittäminen entistä enemmän niin, että vammaisten opiskelijoiden tarpeet pystytään tulevaisuudessa ottamaan yhä paremmin huomioon. Kehittämistyössä tulee kiinnittää huomiota riittäviin resursseihin sekä vammaisten yksilöllisten tarpeiden tunnistamiseen ja huomioon ottamiseen. Kiinteät yhteydet niin kuntoutuksen toimijoihin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoihin on tärkeää. Näin voidaan varmistaa laadukkaan ja yksilöllisen tuen tarjoaminen opiskelijalle myös hänen siirtyessään työmarkkinoille.

Sukupuolten välinen tasa-arvo

Yleistä. Valiokunta korostaa sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä koulutuksessa varhaiskasvatuksesta työelämän aikaiseen ja sen jälkeiseen koulutukseen saakka.

Koulutusjärjestelmän merkitys sukupuolten tasa-arvolle on yleisesti varsin hyvin ymmärretty. Pääministeri Sanna Marinin hallitus on muun muassa tasa-arvo-ohjelmassaan 2020—2023 asettanut tavoitteeksi edistää sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti eri kou-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

lutusasteilla ja varhaiskasvatuksessa. Valiokunta toteaa, että edellä mainittu lähtökohta on hyvä, mutta se on huomioitu koulutuspoliittisessa selonteossa varsin vaatimattomasti.

Selonteossa käsitellään hyvin ohuesti muun muassa koulutusalojen sukupuolen mukaista eriytymistä (segregaatio) ja oppimiseroja sukupuolen perusteella. Selonteon tavoitteissa ja toimenpiteissä sukupuolten tasa-arvo sivuutetaan käytännössä täysin. Tasa-arvolaisissa (609/1986) kohdistetaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi useita velvollisuuksia suoraan koulutuksen järjestäjille. Niiden tavoitteena on muun muassa, että kaikilla on sukupuolesta riippumatta samat mahdollisuudet kouluttautua ja kehittyä ammatillisesti.

Sukupuolittain eriteltyjä tilastotietoja käsitellään selonteossa hyvin vähän. PISA-tutkimusten osalta viitataan tyttöjen ja poikien osaamiseroihin, mutta esimerkiksi koulutustason ja työllisyysasteen yhteyttä ei ole käsitelty sukupuolittain sen enempää kuin ns. koulupudokkuuttakaan. Eri opiskelualojen voimakasta sukupuolisegregaatiota ei selonteossa ole käsitelty tilastotietojen valossa lainkaan. Työn murroksen osalta ei ole analysoitu sitä, miten muutokset mahdollisesti vaikuttavat eri sukupuoliin erittäin segregoituneilla työmarkkinoilla.

Valiokunta katsoo, että sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen olisi tullut ottaa huomioon koulutuspoliittisen selonteon valmistelussa, ja painottaa sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä koskevien toimien sisällyttämistä osaksi koulutuksen kehittämistyötä.

Valiokunta painottaa sukupuolten välisen tasa-arvotyön merkitystä ja pitää tärkeänä, että sukupuolten tasa-arvoa koskevat velvoitteet täytetään lainsäädännön vaatimalla tavalla. Oleellista on, että koulutuksellista tasa-arvoa sukupuolten välillä kehitetään systemaattisesti kehittämistyön tuloksia arvioiden.

Osaamiserot. Selonteon mukaan tavoitteena on muun muassa, että vuoteen 2040 mennessä oppilaiden väliset osaamiserot olisivat pieniä. Vaikka selonteossa viitataankin tältä osin sukupuolten välisiin oppimiseroihin ja niiden kasvuun, ei selonteossa aseteta yhtään tavoitetta sukupuolten välisten osaamis- ja oppimiserojen kaventamiseksi perusopetuksessa.

Tyttöjen ja poikien ero oppimistuloksissa on Suomessa poikkeuksellisen suuri. Erot koulusuoriutumisessa tyttöjen ja poikien välillä ovat kasvaneet voimakkaasti. Valiokunta pitää tärkeänä, että poikien ja nuorten miesten koulutuksesta syrjäytymisen syitä sekä poikien alisuoriutumisen ja syrjäytymisen seurauksia selvitetään tutkimukseen perustuen, ja sen perusteella arvioidaan toimenpiteet, joilla edellä mainittuja ongelmia voidaan estää.

Oppimiserojen osalta on tarpeen huomata, että niissä monet muut tekijät, kuten sosioekonominen tausta ja maahanmuuttajatausta, risteävät usein sukupuolen kanssa. Tutkimusten mukaan on todettu, että esimerkiksi maahanmuuttajatausta ja sosioekonominen tausta vaikuttavat eri tavalla tyttöjen ja poikien oppimiseen. Nämä erot on tärkeä ottaa huomioon koulutuspoliittisesta selonteosta seuraavassa jatkotyössä.

Sukupuolisegregaatio ja sen purkaminen. Suomessa sekä työmarkkinat että opiskelualat ovat sukupuolittain hyvin segregoituneet eli jakautuneet voimakkaasti naisten ja miesten aloihin. Selonteossa tätä ongelmaa käsitellään kuitenkin vain korkeakoulujen kohdalla, vaikka on selvää, että

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

segregaation purkamiseen on kiinnitettävä huomiota viimeistään perusopetuksessa. Esimerkiksi stereotyyppiset näkemykset siitä, mitkä alat ovat ”miesten aloja” tai ”naisten aloja”, alkavat vaikuttaa lasten ja nuorten valintoihin hyvin varhaisessa vaiheessa. Siksi asiaan olisi kiinnitettävä huomiota jo varhaiskasvatuksessa.

Valiokunta katsoo, että segregaaation purkamista on mahdollista toteuttaa myös osana jatkuvaa oppimista. Työn murroksen johdosta ja työntekijän omasta halusta tapahtuvat alan ja ammatinvaihdot antavat tilaisuuden purkaa työmarkkinoiden sukupuolijakoja, mitä ei selonteossa huomioida. Siinä todetaan, että naiset osallistuvat koulutukseen miehiä enemmän, mutta toimenpiteiden tasolla tämä ei näy.

Segregaatiota ei ole käsitelty myöskään opetushenkilöstön kohdalla. Tällä hetkellä lastentarhanopettajista 97 %, perusopetuksen opettajista lähes 80 % ja lukion opettajista n. 70 % on naisia. Ammatillisissa oppilaitoksissa sukupuolijakauma on tasaisempi, mutta sielläkin sukupuolittuneisuus on nähtävissä eri koulutusalojen opettajissa. (Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016. Opetushallitus, raportit ja selvitykset 2017:2.)

Hyvinvointi oppimisen edellytyksenä

Selonteossa tunnustetaan hyvinvoinnin merkitys oppimiselle, ja teemaa käsitellään useissa kohdin. Lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvät tavoitteet on kuitenkin esitetty selonteossa puutteellisesti, ja ne jäävät lukuisten koulutuspoliittisten tavoitteiden varjoon. Selonteossa on varhaiskasvatus- ja kouluyhteisöjen hyvinvointia ja osallisuutta edistävänä ja kiusaamista ehkäisevänä toimenpiteenä mainittu ennalta ehkäisevän poikkihallinnollisen ammatillisverkoston vakiinnuttaminen osaksi varhaiskasvatuksen ja koulujen toimintakulttuuria. Maininta poikkihallinnollisesta ammatillisverkostosta jää kuitenkin epäselväksi.

Vuoden 2021 kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista ja nuorista suuri osa kertoi olevansa tyytyväisiä elämäänsä. Vuoden 2019 tuloksiin verrattuna vastaajien tyytyväisyys elämään oli kuitenkin vähentynyt vuonna 2021. Kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta kertoi 30 % tytöistä ja 8 % pojista, kun vuosina 2013—2019 vastaava osuus oli tyttöjen osalta 13—20 % ja poikien osalta 5—7 %. Vuonna 2021 terveydentilansa koki keskinkertaiseksi tai huonoksi perusopetuksen 8. ja 9. luokan tytöistä 34 %, lukiossa opiskelevista tytöistä 32 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä 40 %, ja pojilla vastaavat osuudet olivat 17—19 %. Perusopetuksen 4. ja 5. luokan tytöistä puolestaan 13 % ja pojista 9 % koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi vuonna 2021.

Valiokunnan näkemyksen mukaan hyvinvoinnin edistämisen tulee olla keskeisenä tavoitteena läpi koko koulutusjärjestelmän. Selonteossa ei kuitenkaan esitetä riittävän täsmällisiä toimenpiteitä hyvinvoinnin, jaksamisen ja positiivisten mielenterveystekijöiden lisäämiseksi koulutuksen piirissä.

Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi ja tuen oikea-aikainen saatavuus edellyttävät sivistyspalvelujen yhteistyötä muiden sektoreiden, erityisesti sosiaali- ja terveystoimen, palvelujen kanssa. Kokonaisvastuu oppilaiden ja opiskelijoiden kehityksestä edellyttää opetustoimen ja sote-toimijoiden saumatonta yhteistyötä. Sote-uudistuksen toimeenpanossa onkin erityisen tärkeää var-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

mistua yhteistyön toimivuudesta ja hyvinvoinnin tuen kattavasta ja oikea-aikaisesta saatavuudesta erottamattomana osana opiskeluyhteisön päivittäistä toimintaa. Näin ollen tulee varmistaa, että opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden siirto hyvinvointialueille tukee opiskeluhuollon matalan kynnyksen palvelujen säilymistä osana opiskeluyhteisöä. Yhteistyön sujuvuus sivistyspalvelujen, koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden välillä sekä opiskeluhuollon riittävät resurssit tulee turvata.

Valiokunta näkee koulutuksella olevan sivistyksellisen pääoman kohottamisen lisäksi merkittävä rooli lasten, nuorten ja koko väestön hyvinvoinnin edistämiseksi. Kasvatus- ja koulutusjärjestelmän keskeisenä tehtävänä on edistää kaikenikäisten oppijoiden hyvinvointia. Psykkisen hyvinvoinnin edistämisen tulee olla keskeinen tavoite varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, koska se luo perustan oppimiselle ja koko elämälle. Lisäksi matalan kynnyksen mielenterveyspalveluja ja mielenterveyden tukea tulee tarjota lapsille ja nuorille riittävästi.

Koulutuksen merkitys mielen hyvinvoinnin edistäjänä on kiistaton. Valiokunta toteaa, että hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä: hyvinvointi on edellytys oppimiselle ja oppiminen edistää hyvinvointia. Oppimisen ja hyvinvoinnin keskinäisriippuvuutta on tarpeen korostaa myös esimerkiksi koronaepidemian jälkitoimien osuvuudessa. Koronakriisi on tuonut konkreettisesti esiin sen, että vuorovaikutus ja fyysinen läsnäolo ovat tärkeitä ihmiselle niin oppimisen kuin mielenterveydenkin kannalta.

Varhaiskasvatus- ja kouluympäristöt ovat merkityksellisiä kasvuympäristöjä lapsille ja nuorille. Lapsen ja nuoren mielenterveyttä vahvistaa kokemus yhteisöön kuulumisesta. Turvallisessa kasvuympäristössä mahdollistuu lasten ja nuorten osallisuus, vaikuttaminen, yhdenvertaisuus, luottamus ja arvostus. Mielenterveystaitojen vahvistaminen niin varhaiskasvatuksessa kuin esi- ja perusopetuksessa on tärkeää yksinäisyyttä ja koulukiusaamista ennalta ehkäisevää toimintaa.

Sivistysvaliokunta on kuullut perusopetuksen oppilaita osana koulutuspoliittisen selonteon käsittelyä. Oppilaat vastasivat valiokunnan kuulemisessa kysymyksiin mm. siitä, mikä koulussa on parasta, millainen on viihtyisä koulu, mitä koulussa tulisi oppia, miten kiusaamisen voisi poistaa, miten koulun pitäisi muuttua ja miten oppilaiden välisiä osaamiseroja voitaisiin pienentää. Oppilaiden vastauksista heijastui konkreettisella tavalla yhteisöllisyyden kokemuksen ja yhteisen tekemisen tärkeys. Useat oppilaat pitivät koulukiusaamiseen liittyviä kysymyksiä kuulemisen tärkeimpinä pohdintoina.

Koulu- ja oppilaitosympäristön kaikenlaisen väkivallan ja kiusaamisen sekä yksinäisyyden ehkäiseminen on tärkeä osa koulutuspolitiikkaa. Valiokunta toteaa, että lasten ja nuorten kouluissa kokema henkinen ja fyysinen väkivalta ja muu koulukiusaaminen ovat merkittäviä mielenterveysriskejä. Asiantuntijalausunnossa on tuotu esille, että joidenkin arvioiden mukaan n. 15 % lapsista ja nuorista kohtaa koulussa erilaista kiusaamista ja väkivaltaa. Valiokunta katsoo, että koulukiusaamisen ja kouluväkivallan ehkäisy ja muut lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvät teemat ja koulujen rooli niissä tulee nostaa koulutuspoliittiseen selontekoon liittyvässä toimeenpanosuunnitelmassa selkeästi esille.

Koulutusjärjestelmän muutosten hyvinvointivaikutuksia olisi valiokunnan näkemyksen mukaan syytä arvioida jatkossa tarkemmin. Tutkittua tietoa tarvitaan enemmän esimerkiksi opiskelun it-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

seohjautuvuuden lisäämisen ja opiskelijavalintojen muutoksen mahdollisista vaikutuksista opiskelijoiden hyvinvointiin.

Valiokunta pitää tärkeänä, että opiskelijoiden hyvinvoinnista, toimeentulosta ja jaksamisesta huolehditaan. Opintojen sujumisen ja mielekkään opintopolun mahdollistamiseksi opiskelijoiden tukijärjestelmän ja muiden tulolähteiden tulee taata kohtuullinen ja turvallinen toimeentulo opiskelun ajaksi. Tämä on kaikkien etu, sillä hyvinvoivat opiskelijat valmistuvat hyvinvoivina ja kyvykkäinä työmarkkinoille ja elämään.

Elinikäinen oppiminen

Koulutusrakenteet ja elinikäinen oppiminen

Jatkuvan oppimisen kehittäminen vaatii myös termistöltään yhteneväisen lainsäädännön, joka tunnistaa osaamisen kehittämisen koulutus-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikan näkökulmista. Valiokunta pitää tärkeänä, että koulutusta tarkastellaan ihmisen läpi elämän jatkuvan oppimisen mahdollisuudet turvaavalla tavalla. Tätä tarkoittavana käsitteenä valiokunta käyttää käsitettä elinikäinen oppiminen — Opetus- ja koulutussanastossa (Oksa, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu- ja 2021:10, s. 393) esitetyn määritelmän mukaisesti — erotuksena jatkuvan oppimisen käsitteestä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että elinikäisen oppimisen ja jatkuvan oppimisen käsitteitä käytetään epäjohdonmukaisesti. Niiden määrittelyä ei ole täsmennetty, ja niitä käytetään osin toistensa synonyymeina (esimerkiksi lukiolain [714/2018] 2 §:n mukaan lukiokoulutuksen tarkoituksena on antaa valmiuksia elinikäiseen oppimiseen, kun taas lukioasetuksen [810/2018] 3 §:ssä säädetään jatkuvasta oppimisesta.) Valiokunnan saaman tiedon mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö valmistelevat parhaillaan jatkuvan oppimisen ja siihen liittyvien käsitteiden määrittelyjä, mikä aiheuttaa muutostarvetta myös elinikäisen oppimisen käsitteen sisällön määrittelyyn.

Elinikäisen oppimisen käsitteellä halutaan korostaa, että oppimista tapahtuu myös muulloin kuin esimerkiksi perusopetuksen aikana tai henkilön ensimmäiseen tutkintoon tähtäävässä koulutuksessa. Elinikäinen oppiminen alkaa jo ennen oppivelvollisuutta ja jatkuu termin mukaisesti elämänkaaren loppuun saakka. Elinikäistä oppimista tapahtuu paitsi erilaisissa koulutuksissa, mukaan lukien muun muassa vapaa sivistystyö ja taiteen perusopetus, myös kaikissa arjen ja työn tilanteissa.

Valiokunta toteaa, että selonteossa osaamisen edistämistä käsitellään nykytilasta lähtevällä sektorimaisella ajattelulla, jolloin oppimisen jatkumon kuvaaminen eri koulutusasteiden välillä jää vähäiseksi ja osaamisen kehittämisen tavoitela vuoteen 2040 hahmottumatta. Yksittäisten toimenpiteiden rahoitus jää alisteiseksi valtiontalouden muille menoerille. Silloin myös toimenpiteiden toteutuminen jää riippuvaiseksi vuotuisista budjettipäätöksistä, mikä saattaa heikentää pitkäjänteisen elinikäisen oppimisen politiikan vaikuttavuutta.

Olemassa olevien koulutustasojen ja -muotojen mukaisella jäsentelyllä luodaan ajatus, että koulutuksen rakenne säilyy entisellään myös vuosisadan puoliväliin tähdättäessä. Rakennetta ei

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

problematisoida esimerkiksi sen suhteen, missä määrin se tuottaa ei-toivottuja oppimiskokemuksia ja epärelevanttia osaamista suhteessa yhteiskunnan muuttuneisiin ja tulevaisuudessa yhä nopeammin muuttuviin osaamistarpeisiin. Siirtymät tasolta toiselle tuottavat nykyisin ongelmia kasvavalle joukolle nuoria. Selonteossa painotetaan yhteistyön vahvistamista, opintosuoritusten hyväksilukemista ja joustavaa liikkuvuutta, mutta samaan aikaan monissa eri yhteyksissä painotetaan eri oppilaitosmuotojen erilaisia tehtäviä ja niiden kehittämistä näistä lähtien. Tällaisessa koulutusajattelussa oppilaitos nähdään itsenäisenä entiteettinä omine tavoitteineen ja toimintakulttuureineen, jolloin oppijan tehtävä on sopeutua instituution vaateisiin.

Läpi elämän jatkuvan oppimisen tukeminen edellyttää oppilaan, opiskelijan ja yhteisön tarpeiden ja tavoitteiden asettamista koulutuksen suunnittelun keskiöön.

Valiokunta pitää tärkeänä kokonaiskuvan muodostamista tulevaisuudessa tarvittavasta koulutusjärjestelmästä. On tärkeitä pohtia, millaisilla rakenteilla, oppimisympäristöillä ja toimintakulttuureilla parhaiten valmennamme oppijoita vuosisadan jälkipuoliskon sivistyksellisiin tarpeisiin ja osaamisen vaateisiin, jotka vielä tätä päivää nopeammin ja syvällisemmin muuttuvat. Tällainen pohdinta ja samalla nykyisten koulutuksen hallinnollisten rakenteiden kriittinen arviointi on erittäin tärkeää, kun mietitään ratkaisuja sille, miten koulutuksen tarpeisiin tulevaisuudessa parhaalla mahdollisella tavalla vastataan. Muutoin vaarana on, että nykyisen koulutusrakenteen heikkoudet, kuten heikkenevät oppimistulokset ja laskeva kiinnostus opiskeluun, koulujen välisen erojen kasvu sekä siirtymävaiheiden ongelmat ja opintojen keskeytyminen, voimistuvat.

Valiokunta painottaa, että koulutusjärjestelmän kehittämisen rinnalla on pidettävä huoli riittävästä taloudellisista resursseista koulutuksen kaikilla asteilla, ja yhtyy selonteossa todettuun, että koulutus- ja osaamistason nousu ei ole mahdollista ilman riittäviä resursseja.

Perustaidot

Selonteossa osana varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen toimia tuodaan esille, että lukutaito ja laskutaito ovat kaiken oppimisen perusedellytyksiä. Tämän edistämiseksi selonteossa toimenpiteeksi esitetään, että kaikille oppilaille varmistetaan riittävät perustaidot aktiiviseen toimimiseen yhteiskunnassa. Valiokunta pitää ehdottoman tärkeänä varmistaa, että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot, kuten luku-, kirjoitus- ja laskutaidon.

Perustaitojen ja oppimaan oppimisen taitojen on tärkeä alkaa muodostua jo varhaiskasvatuksessa. Sivistysvaliokunta aikaisempaan lausuntoonsa (SiVL 11/2020 vp, s. 6—8) viitaten painottaa, että perustaitojen oppimisen kehittämiseen on tärkeää panostaa koko opintopolulla varhaiskasvatuksesta alkaen, sillä ennakoivat toimenpiteet ehkäisevät tarvetta korjaaville toimenpiteille perusopetuksen jälkeen ja helpottavat siirtymistä toiselle asteelle.

Lukutaidon kehittäminen kytkeytyy osaksi koko koulutuspolkua varhaiskasvatuksesta alkaen aikuiskoulutukseen asti. Lukutaidon edistämiseksi on syytä jatkaa toimia edelleen ja kytkeä lukutaidon edistäminen osaksi kieli- ja kulttuuritietoista opetusta tukevaa toimintaa. Lukutaito tulisi nähdä myös nykyistä laajempänä monilukutaitona. Lukutaidon yhteydessä tulee huomioida myös digitaalinen luku- ja kirjoitustaito kansalaistaitona.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Valiokunta on perusopetuksen oppilaita kuullessaan selvittänyt lasten näkemyksiä siitä, mitä he koulussa oppimisessa pitävät tärkeimpänä. Siinä yhteydessä on tuotu esille paitsi perustaitoina pidettyjen taitojen, kuten luku-, kirjoitus- ja laskutaidon, tärkeys, mutta myös esimerkiksi vieraiden kielten, taito- ja taideaineiden sekä elämässä yleensä tarvittavien taitojen oppiminen. Valiokunta lasten kuulemisessa esille tuotuun yhtyen pitää tärkeänä perustaitojen oppimista. Se luo hyvän perustan kaikelle muulle oppimiselle.

Tulevaisuusvalmiudet

Valiokunta tulevaisuusvaliokunnan lausuntoon viitaten (TuVL 4/2021 vp, s. 6—7) pitää tärkeänä tulevaisuustaitojen huomioon ottamista koulutuspoliittisen selonteon toimeenpanosuunnitelman valmistelussa. Lausunnon mukaan tulevaisuuslukutaito edellyttää systemisen ajattelun lisäksi moninaisten tulevaisuuksien hahmottamista; epävarmuuden sietokykyä, proaktiivista, vastuullista toimintaa; omien tulevaisuuskuviensa ja niiden vaikutusten tunnistamista; oman aikaperspektiivin laajentamista ja itsereflektiota; omien tulevaisuutta koskevien tunteiden ja olettamusten tunnistamista ja arvoreflektiota.

Nykyisten ja tulevien sukupolvien ratkaistaviksi arvioidaan tulevan sellaisia — myös globaaleja — haasteita, joita vielä ei tunneta. Myös tähän haasteeseen vastaamiseksi tarvitaan osaamista, tulevaisuustaitoja. Niillä tarkoitetaan valmiutta kohdata erilaisia tulevaisuuksia ja kykyä vaikuttaa osaltaan tulevaisuuden muotoutumiseen.

Tulevaisuusvalmiudet syntyvät tiedoista ja taidoista sekä arvoista ja asenteista, ja ne ovat valmiuksia oppia uutta kussakin tilanteessa. Tällaisten valmiuksien oppiminen alkaa kehittyä lapsella hyvin varhain, mikä korostaa laadukkaan varhaiskasvatuksen tärkeää merkitystä huolehtia siitä, että oppimisen valmiudet koulupolulla eteenpäin siirryttäessä ovat mahdollisimman tasa-arvoiset huolimatta lasten erilaisista taustatekijöistä.

Koko koulutusjärjestelmän sivistystehtävässä korostuu myös se, miten se antaa valmiuksia toimia epävarmassa ja ennakoimattomassa tilanteessa. Tulevaisuudessa osaaminen ja sen ylläpitäminen edellyttävät monenlaisia taitoja, missä voimatekijänä on luovuus. Siinä korostuu myös kyky elää kussakin tilanteessa; on asioita, joita ei voi etukäteen oppia. Tarvitaan kontekstin lukutaitoa, johon liittyy kyky tehdä eettisesti kestäviä ratkaisuja.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että tekoäly tulee vaikuttamaan tämän päivän lasten tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Tekoäly tulee hoitamaan monin osin rationaalista päättelyä koskevia tehtäviä, mutta ihmisten erityinen vahvuus on siinä, miten kykenemme yhdessä auttamaan toisiamme ja asettamaan yhteisiä tavoitteita ja saavuttamaan ne. Siinä korostuvat vuorovaikutus, empatia sekä eri näkökulmien hyväksyminen.

Valiokunta painottaa tulevaisuuttakin ajatellen perustaitojen lisäksi ihmisenä kasvamisen ja elämänhallinnan taitojen merkitystä. Niiden siirtäminen sukupolvelta toiselle on erittäin tärkeää. Valiokunta korostaa, että suuri merkitys on sillä, mitä lapset ja nuoret oppivat tekemään sillä mitä he osaavat: kompetenssi hyödyntää osaamistaan on tärkeää. Eettisiin valmiuksiin ja niiden edelleen kehittämiseen löytyvät tavoitteet jo nykyisestä lainsäädännöstä (mm. perusopetuslain 2 §).

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Valiokunta katsoo, että osaamisen ja hyvinvoinnin kokonaisuudessa korostuu ihmisen itsetuntemus: käsitys siitä, miten kykenee elämään maailman muutoksissa. Hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin taustalla vaikuttaa oma identiteetti ja se, miten asioiden sisäisesti tunteminen sekä ulkopuolinen maailma sopivat keskenään yhteen. Tämä voi aiheuttaa ahdistusta, joka on luonnollinen reaktio siihen, miten lapsi ja nuori kokee ympäröivän maailman. Jokaisen lapsen ja nuoren tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehityksen tukeminen ja kehotunnekasvatus on äärimmäisen tärkeää. Näitä on Suomessa pidetty niin yksilöllisinä asioina, ettei niitä koulutuksessa juurikaan käsitellä. Valiokunta käsittelee hyvinvoinnin teemaa tässä mietinnössä erikseen sitä koskevassa erillisessä luvussa.

Kansalaisten sivistämisen ja sen myötä toimivan demokratian ytimessä on koulutusjärjestelmä, joten tulevaisuusvalmiuksien vahvistaminen sen sisällä on keskeistä kaikilla koulutusasteilla. Valiokunta muistuttaa, että myös historian opetus vahvistaa opiskelijan yleissivistystä, kulttuurien tuntemusta ja edellytyksiä ymmärtää oman aikansa maailmaa sekä sen muutosprosesseja.

Ekososiaalinen sivistys

Tulevaisuusvaliokunnan lausuntoon (TuVL 4/2021 vp, s. 5) viitaten sivistysvaliokunta kiinnittää huomiota ekososiaalisen sivistyksen merkitykseen läpi koulutuspolkujen. Ekososiaalisella sivistyksellä viitataan kykyyn omaehtoiseen tietoperustaiseen arvopohdintaan ekologisen kestävyys-, yhteiskunnan kehityksen, hyvinvoinnin saavuttamisen ja materiaalisen kulutuksen suhteesta sekä merkityksellisen ja laadukkaan elämän osatekijöistä. Ekososiaalinen sivistys on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Valiokunta pitää tärkeänä ekososiaalisen sivistyksen huomioon ottamista jokaisen koulutusasteen opetuksessa.

Yrittämisen taidot

Selonteossa yrittäjyyden ja osaamisen kehittämisen yhteys kuvataan lähinnä yritysten tarvitseman osaavan työvoiman näkökulmasta (s. 71 ja 86). Selonteon (s. 44) mukaan työikäisten osaamistasoa nostetaan ja osaamista uudistetaan kansalaisten taloudellisen ja sosiaalisen integraation tukemiseksi ja yritysten ja koko maan kilpailukyvyyn ylläpitämiseksi. Valiokunta toteaa, että selonteossa yritysten merkitys yhteiskunnan toimijoina tunnustetaan, mutta yrittämisen taitojen vahvistamiseen ei ole selonteossa kiinnitetty huomiota.

Valiokunta pitää tärkeänä, että koulutuksen tavoitteita ja niiden saavuttamisen toimenpiteitä asettaessa tulee huomioida myös yrittäjyyskasvatus sekä talous- ja yrittäjäosaamisen vahvistaminen kaikilla koulutusasteilla.

Joustavat rakenteet ja oppimisen tuki osaamisen vahvistamiseksi

Oppijan tukeminen osaamisen tasa-arvon vahvistamiseksi

Yksilön kannalta toimivan koulutusjärjestelmän keskeinen elementti on sujuva ja henkilökohtaistettu oppimisen polku koulutusasteelta toiselle sekä koulutusasteiden ja -muotojen sisällä. Oppijaa tai hänen tilannettaan ja tarpeitaan on syytä korostaa, jotta oppimista aidosti edistävä polku

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

voi muodostua jokaisen omista lähtökohdista siten, että jokaisella on mahdollisuus kasvaa potentiaaliinsa ja yhteiskunnan aktiiviseksi toimijaksi sekä saada valmiudet elinikäiseen ja jatkuvaan oppimiseen. Valiokunnan mielestä koulutusjärjestelmässämme on suunnattava huomiota yhä enemmän oppijälähtöisyyteen kiinnittäen erityistä huomiota siirtymä- ja nivelvaiheisiin koulutusasteelta toiselle ja koulutustasojen sisällä. Joustavuus tulee nähdä koulutusjärjestelmän vahvuutena. Valiokunta korostaa myös opintojen ohjauksen sekä sen kehittämisen ja riittävän resurssin suurta merkitystä.

Perusopetuksemme on tuottanut laadukkaita ja tasa-arvoisia oppimistuloksia. Selonteossa tuodaan esille myös viime vuosikymmenen oppimistulosten kielteistä kehitystä. Samalla tullaan osoittaneeksi kansainvälisten ja kansallisten arviointien keskeinen merkitys tietoperustaiselle päätöksenteolle. Analyysin tulokset voidaan tiivistää siten, että kasvava joukko nuoria ei perusopetuksessa enää saa kehitykselleen riittävää tukea tiedollisten ja hyvinvointitarpeidensa toteuttamiselle. Nämä nuoret päättävät perusopetuksen ilman, että heillä on riittäviä edellytyksiä selviytyä ongelmitta jatko-opinnoissa, entistä vaativammassa työelämässä ja täysivaltaisina kansalaisina.

Asiantuntijalausunnossa tuodaan esille, että myös niiden nuorten joukko, jotka ovat menettäneet uskonsa koulutuksen arvoon ja luottamuksensa omiin mahdollisuuksiinsa oppia, on kasvamassa. Tämä uhkaa lisätä ja vaarantaa entisestään yhteiskunnallisen syrjäytymisen riskiä. Tilanne on hyvin haastava myös toisen asteen oppilaitoksille oppivelvollisuuden laajetessa kattamaan osin myös niiden opintoja. Riittävät panostukset tukitoimiin ovat välttämättömiä.

Osaamistarpeet kasvavat erityisen nopeasti aloilla, joilla aiemmin on pärjännyt vähäiselläkin koulutuksella. Tämä tuodaan selonteossa esille, mutta linjaukset tilanteen korjaamiseksi puuttavat. Koulutuksen tarjonnan tasa-arvo ja yhdenmukaisuus ovat tärkeitä, mutta eivät riittäviä tekijöitä. Huomiota on kiinnitettävä ja resursseja suunnattava osaamisen tasa-arvon parantamiseen. Tämä edellyttää rohkeita linjauksia ja uudenlaisia joustavia rakenteita, kuten myös uusia välineitä tukea ja arvioida erityisesti niiden oppilaiden oppimista, joilla on oppimisvaikeuksia.

Valiokunnan näkemyksen mukaan resursseja on perusteltua suunnata erityisesti niihin lapsiin ja nuoriin, joiden oppimisen polku on erityisen kivikkoinen. Tämä tarkoittaa myös koulutus- ja sosiaalipolitiikan nykyistä parempaa synergiaa. Ennakkoluulotonta keskustelua tulevaisuuden peruskoulusta tarvitaan juuri nyt. Opetustoimen tehtävien lisäksi myös kuntien kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalveluille tulee taata tulevaisuudessa riittävät resurssit, jotta myös sitä kautta pystytään varmistamaan lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin toteutuminen.

Varhaisen tuen merkitys toimenpiteineen ja kehittämistoimineen on tarpeen tuoda esille korostetummin koulutuksen tavoitteissa ja toiminna. Oppimisen tuen mahdollistaminen tulee huomioida myös rahoituksen riittävydessä.

Valiokunta pitää tärkeänä myös lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja osallistamisen merkitystä. Sitä tulee edistää samalla tavalla kuin oppimista sekä terveyttä ja hyvinvointia osana yhteisöllistä opiskeluhoiltoa.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Inklusio

Selonteossa tarkastellaan useissa eri yhteyksissä oppilaiden ohjausta ja heidän tarvitsemaansa monimuotoista tukea, jolla pyritään varmistamaan tuloksellisen opiskelun edellytykset. Koulun rooli syrjäytymisen ehkäisyssä tunnustetaan.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, ettei selonteossa juuri lainkaan analysoida inklusioperiaatteen toimivuutta ja sen edistämistä suomalaisessa koulussa. Siinä todetaan lähinnä vammaisten ja muiden tukea tarvitsevien oppilaiden inklusion edellyttämän tuen välttämättömyys (s. 64), mikä sinänsä on tärkeä näkökohta. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden integrointi normaali- luokkiin suuriin opetusryhmiin ei vähennä avustamisen ja tuen tarvetta. Asiantuntijakuulemisessa on tuotu esille, että selonteossa ei ole huomioitu sitä, että Suomi on sitoutunut moniin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka velvoittavat inklusiivisen pedagogiikan kehittämiseen kaikkien oppilaiden laadukkaan tiedollisen ja sosiaalisen oppimisen, hyvinvoinnin, osallisuuden ja viime kädessä täysivaltaisen kansalaisuuden edellyttämien valmiuksien varmistamiseen.

Tutkimusten valossa voidaan sanoa, että inklusio ja syrjäytyminen yhdistyvät koulun prosesseissa usein vahvasti toisiinsa. Inklusioperiaatteen oppilaslähtöisten toteuttamistapojen kehittämättömyys tuottaa eriytymistä ja sosiaalista eristymistä, millä voi olla vakavia seurauksia vammaisten, mutta myös muiden erityistä tukea ja huolenpitoa tarvitsevien lasten ja nuorten kehitykselle ja integroitumiselle yhteiskuntaan. Eristyminen muista on erityisen vakava riski oppilaan eheän identiteetin ja minäpystyvyyden kehitykselle, mikä puolestaan luo otolliset puitteet myöhemmälle syrjäytymiselle koulutuksesta ja työelämästä.

Asiantuntijalausunnon mukaan tutkimukset osoittavat inklusion toteutumisessa suomalaisessa koulussa olevan monia puutteita ja kehittämistarpeita, joskin myös esimerkkejä toimivista käytännöistä löytyy. Selonteossa ei hahmoteta inklusion keskeistä merkitystä pyrittäessä ehkäisemään nuorten myöhempää koulutuksellista ja yhteiskunnallista syrjäytymistä. Selonteosta esimerkiksi käy ilmi, että inklusiota on käytetty monessa kunnassa jopa säästökeinona, samalla kun erityisluokkia ja pienryhmiä on lakkautettu viime vuosina. Valiokunta pitää tärkeänä, että inklusion toteutumista ja vaikutuksia selvitetään perusteellisesti ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin tilanteen korjaamiseksi.

Erilaiset oppijat

Kaikkien oikeus oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki ja ohjaus tuodaan tavoitteena esille selonteossa. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että selonteossa ei ole erikseen mainittu oppimisvaikeuksia yhtenä oppimis- ja koulutusmahdollisuuksiin vaikuttavana tekijänä. Asiantuntijalausunnon mukaan kysymyksessä on kuitenkin ominaisuus, joka koskee suurta joukkoa lapsia, nuoria ja aikuisia, yksittäiset ja päällekkäiset oppimisvaikeudet huomioiden jopa 20:tä prosenttia väestöstä.

Oppimisvaikeudet ovat synnynnäisiä, neuropsykologisia tiedonkäsittelyn vaikeuksia, joita ilmenee kapea-alaisista erityisvaikeuksista laaja-alaisiin vaikeuksiin. Oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan tavanomaisesti sellaisia akateemisten perustaitojen (lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan taidot) omaksumisen vaikeuksia, jotka eivät johdu yleisen kognitiivisen tason heikkoudesta,

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

puutteellisesta opetuksesta tai aistitoimintojen puutteesta. Oppimisvaikeus-termiä käytetään myös kehityksellisten kielihäiriöiden yhteydessä, joissa kielellisiä vaikeuksia ilmenee lukemisen ja kirjoittamisen taitoja laajemmin, sekä näönvaraisen havainnoinnin kehityksellisten vaikeuksien yhteydessä (ns. hahmotushäiriöt), jotka vaikuttavat mm. kolmiulotteisessa ympäristössä toimimiseen ja silmän ja käden yhteistyötä edellyttäviin taitoihin.

Oppimisvaikeuksiin voidaan lukea myös toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden vaikeudet, jotka liittyvät keskeisesti työskentelytaitojen ja käyttäytymisen säätelyn oppimiseen koulussa. Kun tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen vaikeudet ovat huomattavia, niitä kutsutaan tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriöksi (ADHD, ADD). Kehityksellisiä neuropsykologisia häiriöitä esiintyy asiantuntijalausannon mukaan arviolta 10—15 prosentilla väestöstä. Usein kehitykselliset vaikeudet esiintyvät päällekkäin erilaisina yhdistelminä, minkä vuoksi niiden tunnistaminen ja tukeminen voi olla haastavaa. Myös mielenterveyden haasteet esiintyvät usein yhdessä oppimisvaikeuksien kanssa.

Hyvin selkeät neuropsykologiset vaikeudet tulevat usein esiin jo peruskoulussa tai ennen sitä. Toisaalta kapea-alaisemmat oppimisvaikeudet, kuten lukivaikeus, voivat jäädä tunnistamatta koulutuksen aikana kokonaan. Kehitykselliset neuropsykologiset vaikeudet jatkuvat kuitenkin usein aikuisuuteen ja vaikuttavat toimintakykyyn läpi elämän. Ilman tukea oppimisvaikeuksien aiheuttamat itsetunto-ongelmat, huono käsitys itsestä oppijana ja ulkopuolisuuden kokemukset seuraavat usein läpi elämän ja muodostuvat myös esteeksi hakeutua työhön, opintoihin tai täydennyskoulutukseen.

Valiokunta kiinnittää huomiota oppimisvaikeuksien oikea-aikaisen ja luotettavan arvioinnin tärkeyteen. Oppilaan oikeuden, tasa-arvon ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeätä, että oppimisen vaikeudet tunnistetaan aikaisessa vaiheessa ja hän saa tehokasta, vaikuttavaa ja oikea-aikaista tukea oppimiseensa. Oppimisvaikeudet voivat ilmetä eri vaiheissa lapsen kehitystä, joten siksi arviointia on tehtävä riittävän usein läpi koulupolun varhaiskasvatuksesta alkaen toisen asteen koulutukseen asti ja tarvittaessa sen jälkeenkin. Oppimisvaikeudet jäävät Suomessa liian usein tunnistamatta, jolloin lapsi tai nuori ei saa oikein kohdennettua tukea oppimiseensa. Oppimisvaikeuksien tuen tarpeen tunnistamisen sekä oikea-aikaisen ja vaikuttavan tuen saavutettavuuden parantamiseksi valiokunta ehdottaa kansallisen toimenpideohjelman laatimista.

Nykyisessä tietoyhteiskunnassa neuropsykologiset vaikeudet muodostavat yhä suuremman riskin syrjäytymiselle opinnoista ja työelämästä. Jäljellä ei ole juurikaan ammatteja, joihin pääsisi ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa tai joissa pärjäisi ilman kirjallisen tiedon käsittelyn taitoja tai riittäviä toiminnanohjauksen taitoja. Myös työelämän edellyttämä jatkuva osaamisen päivittäminen haastaa vielä enemmän heitä, jolla on neuropsykologisia vaikeuksia. Teknologisoituvaa arki haastaa kognitiivisia taitoja vielä eläkeiässäkin.

Maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä kielitaidon ja harjaantuneisuuden puutteet voivat hidastaa neuropsykologisten vaikeuksien tunnistamista. Neuropsykologiset vaikeudet voivat ilman asianmukaista tunnistamista ja tukea käynnistää epäsuotuisan kehityskulun, joka voi pahimmallaan johtaa koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymiseen ja mielenterveysongelmiin.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Tutkimusten perusteella tiedetään, että aikuisuuteen jatkuvat oppimisvaikeudet ovat yhteydessä matalampaan koulutustasoon ja työttömyyteen sekä psyykkiseen oireiluun, kuten masennukseen ja ahdistukseen. Suomalaisen pitkittäistutkimuksen mukaan lapsuuden oppimisvaikeusdiagnoosi on aikuisuudessa yhteydessä runsaampiin mielenterveysperusteisiin sairauslomiin ja työkyvyttömyyseläkkeisiin sekä psyykenlääkkeiden korvauksiin. Oppimisvaikeuksilla on yhteys myös kouluksaamiskokemuksiin ja koettuun yksinäisyyteen, jotka ovat osaltaan riskitekijöitä psyykkiselle hyvinvoinnille.

Oppimisvaikeuksiin annettavan tuen ja erityisjärjestelyjen tarkoitus on poistaa ja vähentää koulutukseen pääsyn, oppimisen ja opiskelun esteitä. Valiokunta painottaa, että oppimisvaikeudet tulee huomioida koulutuksen tavoitteissa ja toimenpiteissä muiden, siinä jo huomioon otettujen oppijoiden erityisten taustatekijöiden, kuten fyysisen toimintakyvyn rajoitteiden, kanssa. Kehityksellisten neuropsykologisten ongelmien tunnistamisessa ja tukemisessa erityispedagoginen, psykologinen ja neuropsykologinen osaaminen sekä yhteistyö oppilaitoksen henkilöstön kanssa on keskeistä.

Selonteossa on tuotu esille tärkeä huomio, että missään vaiheessa ei ole myöhäistä vaikuttaa lasten ja nuorten oppimiseen ja oppimispolulla etenemiseen. Oikea-aikaisella ja riittävällä tuella varhaislapsuudessa ja lapsuudessa vähennetään — mutta ei poisteta — tuen tarvetta nuoruudessa ja aikuisuudessa. Osa nuorista tarvitsee jonkinlaista tukea läpi koko koulutuspolun, osalla tuen tarve aktivoituu ajoittain opintojen edetessä.

Varhaiskasvatus

Koulutuspoliittisessa selonteossa esitetyt varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta koskevat tavoitteet ja niihin liittyvät toimenpiteet ovat monilta osin kannatettavia. Laaja-alaisena toimenpide-ehdotuksena selonteossa esitetään varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen lainsäädännön kokonaisuudistusta. Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn tarpeeseen arvioida kokonaisvaltaisesti nykyisen koulutusta koskevan lainsäädännön toimivuus ja tehdä siihen perustuen tarpeelliset ratkaisut lainsäädännön kehittämiseksi. Valiokunta tarkastelee seuraavassa erityisesti varhaiskasvatusta, joka on elinikäisen oppimisen perusta.

Varhaiskasvatukseen osallistumisen lisäämistä pidetään selonteossa varhaiskasvatuksen osalta keskeisenä toimenpiteenä. Osallistumisasteen todetaan olevan edelleen vähäisempää kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa tai tarkasteltaessa EU- ja OECD-maiden osallistumisasteiden keskiarvoja. Valiokunnan saaman asiantuntijalausannon mukaan kansallisella tasolla 1—6-vuotiaiden lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on noussut tasaisesti viime vuosina, mutta osallistumisessa on alueellista vaihtelua.

Asiantuntijalausunnossa on kiinnitetty huomiota siihen, että selonteossa ei tuoda esille edellä kuvattujen kaltaisten varhaiskasvatukseen osallistumisasteita koskevan vertailun haastavuutta. Palvelut ja toimintamallit eri maissa eivät ole täysin vertailukelpoisia, ja joissakin Euroopan maissa lapset menevät kouluun aikaisemmin kuin Suomessa. Sen lisäksi selonteossa ei ole arvioitu tai tuotu esiin sitä, että useat lapset, jotka eivät osallistu päiväkodissa tai perhepäivähoidossa toteutettuun varhaiskasvatukseen, osallistuvat kuitenkin säännöllisesti viikoittain muunlaiseen ohjattuun toimintaan. Suomalaisen varhaiskasvatuksen erilaiset toimintamuodot sekä varhaiskasva-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

tuksen ja esiopetuksen erillinen lainsäädäntö haastavat monin tavoin varhaiskasvatuspalveluiden järjestämistä.

Varhaiskasvatukseen osallistumisen vaikutuksista lapsen kasvulle ja kehitykselle on useita tutkimuksia, ja tuloksissa tuodaan esille sekä hyötyjä että haasteita. Varhaiskasvatukseen osallistumisesta on asiantuntijakuulemisessa tuotu esille, että sekä kodilla että varhaiskasvatuksella on oma tärkeä tehtävänsä lapsen elämässä, eivätkä ne ole toisiaan poissulkevia. Perheiden valintoihin vaikuttavat hyvin monet seikat. Varhaiskasvatuksen palveluohjausta tulee edelleen kehittää ja kohdentaa erityisesti varhaiskasvatukseen siirtymässä oleville lapsiperheille. Palveluohjauksella on suuri merkitys varhaiskasvatuksen osallistumisasteelle, mutta myös sille, mihin varhaiskasvatusmuotoihin perheet hakeutuvat, ja siksi on tärkeä kertoa myös vaihtoehtojen välisistä eroista vanhemmille.

Valiokunta pitää tärkeänä kiinnittää huomiota varhaiskasvatuksen laatuun, johon kuuluu muun muassa lapsen ikäkauden ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen. Valiokunta lisäksi aikaisempaan mietintönsä (SiVM 1/2021 vp) viitaten toteaa, että ammattitaitoisen henkilöstön riittävyys ja pysyvyys lapsiryhmässä yhdessä lapsiryhmän pysyvyyden kanssa vaikuttavat myönteisesti varhaiskasvatuksen laatuun, millä on tärkeä merkitys sekä lasten ja perheiden että varhaiskasvatuksen henkilöstön hyvinvoinnin kannalta. Tärkeää on kiinnittää huomiota myös varhaiskasvatuksen johtamisen toimivuuteen.

Varhaiskasvatuksen laadun kannalta sekä ryhmäkoot että lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön väliset suhdeluvut ovat tärkeässä asemassa. Valiokunta näkee ongelmallisena, että suhdeluvut vaihtelevat sen mukaan, minkä pituisen ajan lapsi on varhaiskasvatuksessa. Lapsen edun kannalta on olennaista parantaa osa-aikaisen varhaiskasvatuksen suhdelukua vastaamaan kokopäiväisen varhaiskasvatuksen suhdelukua. Lisäksi on tärkeä kehittää ja seurata vuoropäivähoidon saatavuutta ja laatua valtakunnallisesti. Myös riittävän pienet ryhmäkoot ovat lasten kasvun ja kehityksen kannalta olennaisia.

Valiokunta näkee tärkeänä, että perheen ja työn yhteensovittamiseksi löydetään uusia keinoja, jotta perheiden hyvin erilaisiin tilanteisiin pystytään nykyistä paremmin vastaamaan. Pienten koululaisten vuorohoidon tarjoaminen valtakunnallisesti tukisi erityisesti vuorotyötä tekevien vanhempien ja heidän lastensa hyvinvointia. Sivistysvaliokunta esitti subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden palauttamista käsittelevässä mietinnössään (SiVM 7/2019 vp) pienten koululaisten vuorohoitoa koskevan lausuman. Lausumassa vaadittiin valtioneuvoston selvitystä kuluva vaalikauden aikana varhaiskasvatusikäisten ja pienten koululaisten vuorohoidon tarpeesta ja toteutumisesta sekä tulosten perusteella tarvittaviin toimiin ryhtymistä lainsäädännön muuttamiseksi niin, että vuorohoidon palvelu varmistuu.

Korkeatasoinen varhaiskasvatus on jo itsessään omiaan lisäämään varhaiskasvatukseen osallistumista. Aikaisemmassa mietinnössä (SiVM 11/2020 vp) toteamansa uudistaen valiokunta korostaa oikea-aikaisen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestämistä lapselle. Oppimisen tuen järjestelyjen tulee muodostaa johdonmukainen jatkumo varhaiskasvatuksesta aina toiselle asteelle saakka. Valiokunta uudistaa mietinnössään esille tuodun myönteisen suhtautumisensa esiopetuksen laajentamisesta kaksivuotiseksi.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Valiokunnan mielestä varhaiskasvatusta ohjaavassa lainsäädännössä tulee tulevaisuudessaakin huomioida varhaiskasvatuksen merkityksellisyys lapsen tulevan kehityksen kannalta. Lainsäädännön lisäksi myös varhaiskasvatuksen muussa ohjauksessa tulee jatkossakin korostaa pienten lasten pedagogiikkaa. On tärkeä ottaa huomioon, että varhaiskasvatus ei ole pelkästään kognitiivisen kehittymisen edistämistä, vaan lapsen kokonaisvaltaisen kasvun tukemista leikinomaisessa ja kasvurauhan turvaavassa ympäristössä.

Valiokunta korostaa vanhemmuuden tukemisen tärkeyttä sekä kotien kanssa tehtävää yhteistyötä varhaiskasvatuksessa ja sen jälkeisessä opetuksessa aina toisen asteen koulutukseen saakka.

Esi- ja perusopetus

Esiopetuksen lakisääteinen tehtävä on parantaa lasten oppimisedellytyksiä ja siten osaltaan vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa. Esiopetus yhdessä varhaiskasvatuksen kanssa muodostaa perustan myöhemmälle oppimiselle. Perusopetuslain mukaiseen esiopetukseen osallistuminen on velvoittavaa, joten siihen osallistuu lähes koko ikäluokka perusopetuksen tavoin.

Selonteossa todetaan esiopetuksen uudistamisesta, että siinä tullaan hyödyntämään kaksivuotisen esiopetuksen sekä maksuttoman varhaiskasvatuksen kokeilujen tulokset. Valiokunta pitää tätä kannatettavana ja katsoo, että esiopetuksen kehittämiseksi tulee myös tehdä linjaukset muun muassa kaksivuotisesta esiopetuksesta. Sivistysvaliokunta viitaten aikaisempaan mietintöönsä (SiVM 11/2020 vp, s. 2) suhtautuu myönteisesti pyrkimykseen laajentaa esiopetusta kaksivuotiseksi.

Selonteossa perusopetukselle asetetut tavoitteet ja sille kohdenetut toimenpiteet keskittyvät mm. oppivelvollisten sivistyksellisten oikeuksien turvaamiseen, hyvinvoinnin parantamiseen, oppimistuloksiin ja oppimiserojen kaventamiseen. Näitä koskien tässä yhteydessä viitataan tämän mietinnön erityisesti sivistystä, perustaitoja sekä koulutuksellista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä hyvinvointia käsitteleviin kohtiin.

Valiokunta jakaa huolen selonteossa esitettyjen perusopetuksen oppilaiden oppimistulosten ja osaamisen eroista sekä oppilaiden kouluhyvinvointia heikentävistä tekijöistä, jotka vaikuttavat merkittävästi jatko-opintomahdollisuuksiin. Koulutuksen kokonaistarkastelussa ja lainsäädännön uudistamisessa on tarpeellista huomioida se, että koulutusjärjestelmästä muodostuu koulutusasteelta toiselle sujuvasti etenevä jatkumo oppijan, opetushenkilöstön ja järjestäjien näkökulmasta. Ilman tällaista tarkastelua ja sääntelyn toteutusta siirtymää varhaiskasvatuksen jälkeisestä esiopetuksesta perusopetukseen ja sieltä edelleen toiselle astelle ei ole mahdollista joustavoittaa nykyisestä.

Toisen asteen koulutus

Sivistysvaliokunta yhtyy selonteon näkemykseen siitä, että korkeatasoiset ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus tuottavat kaikille nuorille vahvan perustan sekä yhteiskunnassa ja työelämässä toimimiseen että jatko-opintoihin. Siirtyminen toisen asteen koulutukseen tulee olla kaikille saatavattavaa ja tukea kaikkien osaamisen kehittymistä. Opiskelijan omista tarpeista lähtevä riittävä opetus ja tuki ovat edellytyksiä hänen sivistyksellisten tavoitteidensa saavuttamiselle.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Koulutuspoliittisessa selonteossa otetaan kantaa kansalaisten koulutustason nostamisen tärkeyteen ja siihen, millaista osaamista työelämä edellyttää. Työelämävalmiuksien tai työelämässä tarvittavan osaamisen kuvaamisen haasteena on se, että työ ja työtehtävät muuttuvat emmekä varmuudella tiedä, millaisia tehtäviä ja osaamistarpeita tulevaisuudessa on. Selonteossa tulisi korostaa vahvemmin työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin vastaamista.

Opintopolkuja sujuvoittavan koulutusasteiden välisen yhteistyön tiivistäminen ja siirtymiä tukevan koulustarjonnan kehittäminen on tärkeää. Yhteistyötä on kehitettävä erityisesti siirtymissä valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin, vapaan sivistystyön koulutuksiin ja nuorten työpajoille sekä siirtymissä niistä eteenpäin. Nivelvaiheen koulutusten alueellista tarjontaa ja saatavuutta on parannettava, jotta voidaan vastata kaikkien nuorten tarpeisiin.

Selonteossa visioidaan sitä, että ammatillinen ja lukiokoulutus lähenevät ja opiskelijoille tulee entistä helpommaksi ottaa opintoja kummastakin toisen asteen koulutusmuodosta. Toisaalla todetaan, että lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta kehitetään erikseen. Selonteossa todetaan myös, että yleissivistys ja ammattisivistys lähestyvät toisiaan, mutta tämä jää vaille tarkempaa määrittelyä. Selonteossa avoimeksi jää, millä tavalla kahta hyvin erilaista toisen asteen koulutusta kehitetään.

Selonteossa käsitellään toisen asteen koulutuksen lainsäädännön uudistamista. Viime vaalikaudella toteutettiin niin ammatillisen koulutuksen reformi kuin lukiouudistus. Tarvitsemme tulevaisuudessakin lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta, joilla on tärkeät tehtävät koulutusjärjestelmässämme. Valiokunta pitää tärkeänä, että lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta käsitellään ja kehitetään omina koulutusmuotoinaan ja samalla huolehditaan niiden yhteistyömahdollisuuksista. Oppivelvollisuuden laajentaminen korostaa entisestään koko toisen asteen koulutuksen sisällöllisen ja pedagogisen kehittämisen tärkeyttä. Suomen osaamistason nostaminen ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttävät kattavaa ja laadukasta toisen asteen koulutuksen verkostoa, mikä edellyttää myös riittäviä taloudellisia resursseja. Rahoituspohjan on oltava ennakoitava, jotta rakenteita ja uusia toimintamalleja voidaan pitkäjänteisesti kehittää.

Väestörakenteen muutos ja oppilaitosverkoston karsiminen tuottavat tulevaisuudessa alueellista epätasa-arvoa, mikäli asiaan ei kiinnitetä erityistä huomiota. Jo nyt moni 15—16-vuotias joutuu muuttamaan lapsuuden kodistaan opiskelun vuoksi, vaikka ei olisi siihen valmis. On hyvä, että tämä tiedostetaan selonteossa. Jotta nuorilla olisi riittävästi mahdollisuuksia valita haluamansa koulutusmuoto, on yhteistyötä koulutusmuotojen välillä kehitettävä. Näin turvataan syrjäseutujen nuorillekin kohtuulliset opiskeluvaihtoehdot. Valiokunta muistuttaa, että oppivelvollisuuden laajentuessa on välttämätöntä turvata alueellisesti kattava lukiokoulutus ottaen huomioon lukioiden ja perusopetuksen yläkoulujen yhteiset opettajaresurssit. Joillekin nuorille on hyödyllistä pystyä tarvittaessa yhdistelemään opintoja lukiosta ja ammatillisista opinnoista. Uuden osaamisen saavuttamiseksi ei tarvita uusia rakenteita, vaan lukion ja ammatillisen koulutuksen tiivistä yhteistyötä. Mikäli opiskelija siirtyy toisella asteella koulutusmuodosta toiseen, on tarkoituksenmukaista, että aiempia opintoja on mahdollista hyväksilukea.

Nuoruusikä, johon toisen asteen opinnot sijoittuvat, on tärkeä ja keskeinen elämänvaihe, joka on nuoren oman identiteetin rakentamisen aikaa. Tässä vaiheessa nuori tarvitsee erilaisia kokemuksia ja virikkeitä oman tiensä löytämiseen. Erilaiset yhteiskunnalliset opinnot, tietopohjan kehittä-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

minen, terveyskasvatus ja taitoaineet sekä mahdollisuus yhdistää niitä luovasti antavat perustaa oman näkemyspohjan ja omien elämänvalintojen kehittämiseksi sekä ympäröivän yhteiskunnan kriittiselle tarkastelulle.

Opintopolkujen pitää ottaa huomioon yksilön kehitys ja antaa tilaa myös kokeilla ja kasvaa. Visiona voisi olla se, että nuorista kasvaa hyvinvoivia aikuisia, joilla on käytössään selviytymistärkeitä ja oppimistaitoja tulevaisuuden työelämää ja elämää varten.

Sivistysvaliokunta korostaa, että lukiokoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella on oltava tulevaisuudessakin erilliset rahoitus-, ohjaus- ja järjestämislainsäädäntönsä, jotka huomioivat koulutusmuotojen erilaiset tavoitteet ja tehtävät. Lainsäädännön ja rahoituksen tulee mahdollistaa ja kannustaa koulutusmuotojen väliseen yhteistyöhön. Koulutusmuotojen välillä yhteistyötä voidaan tehdä silloin, kun se on tarkoituksenmukaista työelämän ja muihin osaamistarpeisiin vastaamiseksi.

Opintopolkujen sujuvoittavan koulutusasteiden välisen yhteistyön tiivistäminen ja siirtymiä tukevan koulutustarjonnan kehittäminen on tärkeää. Yhteistyötä on kehitettävä erityisesti siirtymissä valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin, vapaan sivistystyön koulutuksiin ja nuorten työpaikoille sekä siirtymissä niistä eteenpäin. Nivelvaiheen koulutusten alueellista tarjontaa ja saatavuutta on parannettava, jotta voidaan vastata kaikkien nuorten tarpeisiin.

Ammatillinen koulutus

Sivistysvaliokunta näkee, että ammatillisen koulutuksen keskeinen tavoite on rakentaa valmiuksia työelämään ja siellä tarvittavan ammattitaidon hallintaan ja kehittämiseen. Yleissivistävien aineiden merkityksen korostaminen ja niiden opiskelun edistäminen on tässä oleellista. Samalla tulee kuitenkin pitää huolta siitä, että ammatillinen osaaminen on opintojen keskipisteessä. Jatko-opintoihin ja elinikäiseen oppimiseen tarvittavien taitojen saatavuus on huomioitava myös ammatillisessa koulutuksessa. Yhteisiä tutkinnon osia (YTO-opintoja) on kehitettävä. Jatko-opintomahdollisuuksien on toteuduttava riippumatta siitä, onko opiskellut ammatillisessa koulutuksessa vai lukiossa. Toisen asteen koulutuksen tulee aina antaa riittävät taidot jatko-opintoihin.

Ammatillisessa koulutuksessa olevilla pitää olla tosiasialliset mahdollisuudet opiskella joustavasti lukion kursseja, jotka antavat valmiuksia korkeakouluopintoihin, sekä myös lukiolaisten jatko-opintoja ja työelämävalmiuksia edistäviä ammatillisen koulutuksen kokonaisuuksia. Toisen asteen oppilaitoksilta tulee edellyttää suunnitelmaa siitä, miten ne edistävät lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä opiskelijan osaamistarpeiden mukaan.

Ammatillisen koulutuksen kehittämisessä tulisi hyödyntää nykyistä laajemmin arviointiin ja tutkimukseen perustuvaa tietoa. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että tällä hetkellä ammatillisen koulutuksen alueella ei ole yhtään professoria ja alan tutkimustakin tehdään verrattain vähän. Ammatillisen koulutuksen tutkimusta on vahvistettava maassamme.

Ammatillisessa koulutuksessa puolet opiskelijoista on aikuisopiskelijoita. Ammatillinen koulutus on merkittävä koulutusmuoto jatkuvan oppimisen edistämiseksi. Erityisesti kasvakeskuksis-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

sa kasvavan vieraskielisen väestön osalta on tärkeää, että koulutuksen järjestäjille mahdollistetaan myös englanninkielisten tutkintojen myöntäminen.

Oppivelvollisuuden laajenemisen myötä oppilaiden taustat ovat yhä moninaisemmat. Peruskoulun on huolehdittava siitä, että jokainen toiselle asteelle siirtyvä omaa tarvittavat perustaidot.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen tavoitteena on laajan yleissivistyksen takaaminen ja jatko-opintoihin valmistaminen. Oppivelvollisuuden laajentamisen myötä on kiinnitettävä huomiota siihen, että lisävelvoitteiden osalta valtion on kompensoitava kustannukset täysimääräisesti. Tämä ei saa johtaa siihen, että muusta opetuksesta joudutaan leikkaamaan.

Lukiokoulutukseen on kohdistunut viime vuosina useita uudistuksia. Viime kaudella toteutettiin lukiouudistus, jossa koko lukiolaki uudistettiin. Ylioppilastutkinnon osalta mahdollistettiin rajoittamaton uusimismahdollisuus. Tänä syksynä tulivat voimaan uudet lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Oppivelvollisuus laajeni samaan aikaan. Valiokunta pitää tärkeänä, että lukiokoulutuksen osalta turvataan koulutuksen järjestäjien toimeenpanorauha ja uudistusten toimeenpanoon varataan tarvittavat resurssit.

Valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmä ei vastaa lukiokoulutuksen järjestämisestä aiheutuneita kustannuksia. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että lukiokoulutuksen nykyistä rahoitusjärjestelmää arvioidaan ja kehitetään vastaamaan paremmin koulutuksen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia.

Suomalaiset nuoret ovat avarakatseisia, uteliaita ja kansainvälisiä. Jotta yhä useampi saisi mahdollisuuden kansainvälisyyteen, tulee englanninkielinen ylioppilastutkinto mahdollistaa ja varmistaa ammatillisessa koulutuksessa mahdollisuus kansainvälisiin tutkintoihin. Lisäksi lainsäädännöllä on varmistettava, että ammatillisen koulutuksen järjestäjille myönnetään tarpeen mukaisesti myös englanninkielisiä järjestämislupia.

Vapaa sivistystyö

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä korostaa vapaan sivistystyön tehtävää ja haasteita tulevaisuutemme rakennustyössä. Vapaan sivistystyön oppilaitokset vahvistavat ihmisten edellytyksiä osallistua yhteiskuntaan ja työelämään. Ne huolehtivat osaltaan siitä, että kaikki saadaan koulutuksen pariin järjestämällä oppimisvalmiuksia ja elämänhallintaa parantavia opintoja, perustaitojen oppimista, maahanmuuttajakoulutusta ja vammaisten koulutusta.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että aikuisten perusopetuksen riittävydestä huolehditaan ja tarjotaan riittävästi oppimisen mahdollisuuksia vapaan sivistystyön oppilaitoksissa, jotta perheissä oppimisen edellytyksiä ja opiskelumotivaatiota voidaan tukea laaja-alaisesti.

Kansanopistojen tarjoama vapaan sivistystyön koulutus oppivelvollisille tukee koulutustason nostamista, nuorten osallisuutta ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia edetä opintopolulla. Kansan-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

opistojen koulutuksen avulla voidaan vastata erilaista oppimisympäristöä tarvitsevien nuorten tarpeisiin ja tukea tehokkaasti tulevaisuuden suunnittelutaitoja ja elämänhallintaosaamista.

Korkeakoulutus ja tutkimustoiminta

Selonteon vahvuutena on visio tutkimuksen ja korkeakoulutuksen suuresta merkityksestä Suomen menestykselle. Selonteossa tunnistetaan myös korkeakoulutuksen merkitys sivistyksen tukena. Korkeakouluja koskevat selonteon tavoitteet liittyvät koulutus- ja osaamistason nostoon, korkeakoulutuksen saavutettavuuden ja tasa-arvon parantamiseen sekä korkeakoulujen toimintamallien ja -rakenteiden uudistamiseen.

Koulutustasotavoitteen nostaminen ja saavuttaminen

Koulutus- ja osaamistason nostamiseen liittyvänä toimenpiteenä esitetään, että vähintään puolet nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon v. 2030. Tavoite on merkityksellinen niin kansantalouden, kansainvälisen menestymisen kuin koulutustason nostamisen ja sivistyksen näkökulmista. Työn murros ja digitalisaatio edellyttävät osaamistason nostamista kaikilla toimialoilla, ja korkeakoulutettuja tarvitaan tulevaisuuden työelämässä lisää. Asiantuntijalausunnoista käy ilmi, että asetettu 50 %:n tavoite on vielä kaukana ja Suomi tulee saavuttamaan tavoitteen paljon muita Pohjoismaita myöhemmin. Lisäksi jo nykyisten ennakointitietojen perusteella viimeistään v. 2040 tavoitteen tulisi olla, että jopa 70 % nuorista aikuisista on suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että koulutuspolitiikan painopistettä keskitetään lähivuosina erityisesti koulutustason nostoon liittyviin toimenpiteisiin.

Selonteon mukaan 50 %:n tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan vuoteen 2030 mennessä yhteensä 100 000 uutta korkeakoulututkintoa enemmän kuin mitä nykyisillä koulutusmäärillä saavutetaan. Näin ollen päätökset korkeakoulutuksen aloituspaikkojen merkittävistä lisäyksistä ovat välttämättömiä. Selonteossa todetun mukaisesti lisäaloituspaikat tulee suunnata niille aloille ja alueille, joilla on koulutuskysyntää ja joilta työllistytään hyvin. Samoin valiokunta yhtyy selonteon näkemykseen siitä, että työvoiman tarpeeseen vastaaminen edellyttää ennakoinnin tulosten hyödyntämistä päätöksenteossa, koulutustarjonnan suuntaamista ja koulutuksen vetovoimasta huolehtimista. Selonteon toimeenpanosuunnitelmassa tulee myös huomioida, miten kuluvan vuosikymmenen aikana alentunut syntyvyys mahdollisesti jatkuessaan tulee vaikuttamaan tavoitteen saadaan riittävä määrä korkeakoulutettuja työmarkkinoiden ja yhteiskunnan tarpeisiin.

Valiokunta toteaa, että koulutuksen laatuksymykset sekä opetuksen ja ohjauksen resurssitarpeet on tärkeää pitää rinnakkain tutkintomäärien ja koulutuksen saavutettavuuden tavoitteiden kanssa. Korkeakouluopetuksen laatu vaikuttaa keskeisesti opiskelijoiden oppimiseen ja osaamiseen. Tutkintomäärien pysyvä kasvu laadukkaan koulutuksen avulla edellyttää merkittävää vuosittaisen rahoitustason nostamista. Taloudellista lisäresursointia tarvitaan koko koulutuksen keston ajalta opetukseen ja siihen liittyvään tutkimukseen, opiskelijoiden ohjaukseen ja tukipalveluihin sekä opintososiaalisiin etuihin. Valiokunta toteaa, että selonteolle laadittavaan toimeenpanosuunnitelmaan tulee sisällyttää konkreettisten toimenpiteiden edellyttämät rahoitustarpeet. Korkeakoulujen vahva perusrahoitus tulee turvata, ja rahoituksen on oltava vakaata ja ennakoitavaa.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Asetetun 50 %:n tavoitteen saavuttamista on välttämätöntä edistää myös läpäisyasteen parantamiseen tähtäevillä toimenpiteillä. Valiokunta pitää tärkeänä, että selonteolle laadittavassa toimeenpanosuunnitelmassa pureudutaan myös korkeakoulutuksen läpäisyn parantamiseen. Tuki- ja ohjauspalveluiden riittävyys tulee varmistaa myös korkeakoulusektorilla. Selonteossa onkin nostettu esille kasvava tarve opiskelukykyä edistäviin toimenpiteisiin ja ohjauksen palveluihin.

Koulutustasotavoitteen saavuttamiseksi myös siirtymistä toiselta asteelta korkeakouluuihin tulee edelleen sujuvoittaa. Korkeakoulujen ja toisen asteen koulutuksen järjestäjien välisen yhteistyön lisäämisen merkitys on tärkeää korkeakouluopintoihin siirtymisen nopeuttamiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä mahdollisuutta hakea korkeakoulun tutkinto-opiskelijaksi myös avoimen väylän kautta. Selonteossa todetun mukaisesti avoimesta korkeakoulutuksen väylästä voitaisiin kehittää nykyistä yhdenvertaisempi ja merkittävämpi tapa osoittaa korkeakoulutuksessa tarvittavaa osaamista ja suorittaa korkeakouluopintoja. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että joustava pääsy korkeakouluopintoihin turvataan ja korkeakoulutuksen saavutettavuuden lisäämisessä vahvistetaan vapaan sivistystyön roolia korkeakoulujen yhteistyökumppaneina. Avoimen yliopiston väylästä tulee tehdä riittävän laaja ja volyymiltään uskottavasti toteutettava. Vapaa sivistystyö voi valtakunnallisena verkostona huolehtia, että avoimia korkeakouluopintoja on kaikkien saatavilla taloudellisesta asemasta ja kotipaikasta riippumatta.

Yliopistokeskukset

Valiokunta toteaa, että selonteossa ei ole mainintaa yliopistokeskusten roolista osana kansallista korkeakoulupolitiikkaa. Yliopistokeskukset edistävät osaltaan yliopistollisen koulutuksen alueellista saavutettavuutta. Yliopistokeskusten vaikuttavuusalueella on paljon yrityksiä, joiden mukaantuloa tki-toimintaan yliopistokeskukset ovat edistämässä. Valiokunta pitää tärkeänä, että yliopistokeskukset huomioidaan korkeakoulutuksen rakenteellisessa kehittämisessä yliopistojen verkostomaisen yhteistyön yhtenä alustana ja jatkuvan oppimisen mahdollistajana alueillaan.

Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat

Selonteon mukaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä halutaan kolminkertaistaa vuoteen 2030 mennessä. Valiokunta pitää asetettua tavoitetta perusteltuna. Tavoitteen saavuttamisen kannalta on tärkeää, että opiskelijoiden pääsy Suomeen tehdään mahdollisimman yksinkertaiseksi. Näin ollen selonteon toimenpiteissä ehdotettu D-viisumin käyttöönotto korkeakouluopiskelijoille on kannatettavaa. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvattamista koskevan tavoitteen saavuttaminen edellyttää kuitenkin myös konkreettisia lisäyksiä aloituspaikkoihin ja korkeakoulujen käytössä oleviin resursseihin. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrän lisääminen ei saa johtaa siihen, että samalla heikennettäisiin suomalaisten mahdollisuuksia aloittaa korkeakouluopinnot. Samanaikaisesti on panostettava siihen, että ulkomaiset korkeakouluopiskelijat jäisivät Suomeen asumaan ja töihin.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta

Tiede ja tutkittu tieto ovat mukana selonteossa melko ohuesti. Vuonna 2020 valmistunut kansallinen tki-toiminnan tiekartta tarjoaa toimenpiteille kuitenkin hyvän pohjan. Valiokunta toteaa, että toimenpiteiden tulee olla riittävän tavoitteellisia ja yksityiskohtaisia, jotta niiden toteutumis-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

ta voidaan tulevaisuudessa mitata ja arvioida. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan nostaminen riittävälle tasolle edellyttää myös yksityistä ja kansainvälistä rahoitusta.

Tutkimus- ja kehittämismenojen kasvattaminen neljään prosenttiin bkt:sta vuoteen 2030 mennessä edellyttää sekä julkisen sektorin panostusten että yksityisen sektorin investointien merkittävää kasvua. Sivistysvaliokunta viittaa tässä yhteydessä myös kannanottoon, jonka eduskunta on hyväksynyt käsitellessään valtioneuvoston selontekoa kestävästä kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa (VNS 3/2020 vp — EK 37/2021 vp). Kannanotossa todetaan: ”Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto nostaa tutkimus- ja kehityspanostukset 4 %:iin bkt:stä; oikein mitoitettulla ja kohdistetulla sekä riittävän kokoluokan julkisella kestävästä kasvun vivutuksella voidaan nopeuttaa ja kasvattaa myös yksityisiä investointeja.” Ilman korkeatasoista perustutkimusta ei synny laadukasta tuotekehitystä ja muuta tieteelliseen tietoon perustuvaa kehittämistoimintaa. Laadukas tutkimustyö edellyttää riittäviä resursseja yliopistojen tutkijakoulutukseen, ja korkeatasoinen tutkijakoulutus tukee monesti myös yritysten tki-toimintaa. Ammattikorkeakouluilla on puolestaan tärkeä rooli niiden harjoittaessa työelämälähtöistä ja aluekehitystä edistävää soveltavaa tki-toimintaa.

Valiokunta pitää tärkeänä, että julkisella rahoituksella tuetaan merkittävässä määrin korkeakoulujen tutkimustoimintaa ja että korkeakoulujen ja yritysten väliseen yhteistyöhön luodaan toimivia kannusteita. Pitkäkestoinen ja suunnitelmallinen tutkimusresursointi edellyttää riittävää taloudellista ja poliittista sitoutumista. Valiokunta viittaa tältä osin jo aiemmin esille nostamaansa vaalikaudet ylittävään ohjelmaan, jonka puitteissa on mahdollista turvata tutkimukseen suunnattavien resurssien riittävyys (SiVL 1/2021 vp).

Sivistysvaliokunta toteaa, että valtioneuvoston kanslian asettaman parlamentaarisen TKI-työryhmän toimikausi päättyi vuoden 2021 lopussa. Valiokunta pitää tärkeänä, että työryhmän työn lopputulos huomioidaan koulutuspoliittisen selonteon toimeenpanosuunnitelmassa.

Suomen menestyksen kannalta on välttämätöntä, että tutkittuun tietoon panostetaan, tutkimusrahoituksen ennakoitavuus varmistetaan ja tutkijoiden työ turvataan. Myös kansainvälisten tutkijoiden ja opiskelijoiden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että Suomessa tehdään laadukasta tutkimusta ja annetaan siihen perustuvaa opetusta hyvissä tutkimusympäristöissä.

Opettajuus

Yleistä

Valiokunta yhtyy selonteon näkemykseen siitä, että pätevät ja osaamistaan uudistavat opettajat sekä muu henkilöstö takaavat yhdenvertaisen ja laadukkaan kasvatuksen ja koulutuksen. Selonteon Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö -kohta painottuu opetushenkilöstöön, kun taas ohjaus- ja tukihenkilöstön roolia on huomioitu niukasti. Monialaisuus nähdään kuitenkin hyvinvointia ja koulu yhteisöä edistävänä voimavarana varhaiskasvatuksessa ja eri koulutusasteilla.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Työssä jaksaminen ja työhyvinvointi

Valiokunta kantaa huolta opetus-, ohjaus- ja muun henkilöstön hyvinvoinnista ja jaksamisesta. Selonteossa todetaan, että opettajien ja muun henkilöstön työssä jaksamisesta ja työhyvinvoinnista huolehtiminen on tärkeää ja että osaava johtaminen edistää osaltaan hyvinvointia ja työssä jaksamista. Selontekoon ei kuitenkaan sisälly tähän teemaan liittyviä varsinaisia toimenpiteitä.

Opettajien työssä jaksamisen tuki linkittyy osaltaan esimerkiksi riittävään työnohjaukseen ja yhteisölliseen opiskeluhooltotyöhön. Kasvatus- ja opetusala kuuluu niihin toimialoihin, joissa työsuojeluhallinnon mukaan on keskimääräistä suurempi väkivallan uhka. Lisäksi psyykkisesti kuormittavat työolosuhteet ovat korostuneet erityisesti korona-aikana. Valiokunta pitää tärkeänä, että henkilöstön alueelliseen saatavuuden ja alalla pysymisen haasteisiin vastataan mm. työntekijöiden ja työyhteisöjen hyvinvoinnin vahvistamiseen tähtäävillä toimenpiteillä. Kasvatus- ja opetusalan veto- ja pitovoimaan tulee kiinnittää suurta huomiota.

Opettajasegregaatioksi voidaan kutsua ilmiötä, jossa henkilökunnan pätevyys ja vaihtuvuus eriytyy yksiköiden välillä. Asuinalueiden ja koulujen segregatio tuottaa paitsi huono-osaistuvia keskittyviä myös enenevässä määrin yksiköitä, joissa hyväosaisuus korostuu. Kehitys eriyttää henkilökunnan työskentely-ympäristön ja työn kuormittavuuden eri yksiköiden välillä. Kansainvälisesti on jo useissa maissa hyvin tunnistettu ilmiö, että haasteiltaan ja työskentely-ympäristöltään kuormittavimpiin yksiköihin on vaikeaa saada pätevää henkilökuntaa ja niissä korostuvat sekä henkilökunnan poissaolot että suuri vaihtuvuus.

Opettajasegregaation riski on tunnistettu myös Suomessa. Jos opettajasegregaation riski realisoituu vaikeutena ylläpitää pätevää ja pysyvää henkilökuntaa, voi varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen laatu laskea niissä yksiköissä, joissa lasten taustasta kumpuava riski koulutukselliseen huono-osaisuuteen on muutoinkin suuri. Tällöin koulutuksellisen eriarvoistumisen syvenemisen riski kertautuu. Valiokunta katsoo, että varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen liittyvää segregatoriskiä ja sen vaikutuksia oppimisympäristöjen eriytymiseen tulee käsitellä toimeenpanosuunnitelmassa. Lisäksi toimeenpanosuunnitelmassa tulee pureutua keinoihin, joilla opettajasegregaatiota voidaan ennaltaehkäistä.

Kasvatus- ja opetusalan henkilöstön osaamisen kehittäminen

Selonteko sisältää tavoitteen kasvatus- ja opetusalan koulutusten sekä henkilöstön osaamisen kehittämistä. Toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa kansallisesti ja globaalisti, joten toimintaympäristön muutosten ja osaamistarpeiden jatkuva tunnistaminen on tärkeää. Opettajakoulutuksen tulee jatkossakin olla vahva suunnannäyttävä opetus- ja kasvatusalojen kehityksessä. Ammatillisen osaamisen kehittämisen merkitys työuran aikana kasvaa koko ajan. Erityisen tärkeää on, että osaamis- ja koulutustarpeita ennakoidaan ja tulevaisuuden tarpeisiin pyritään vastaamaan laadukkaalla täydennyskoulutuksella. Opetus- ja kasvatusalan henkilöstön uranaikainen, lyhytkestoinen, laadukas ja ajanmukainen täydennyskoulutus vastaa osaltaan nopeasti muuttuviin osaamistarpeisiin. Täydennyskoulutusten järjestämiseen ja kehittämiseen sekä niihin osallistumiseen tarvitaan myös riittävät taloudelliset resurssit.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Selonteossa luetellaan useita teemoja, joihin liittyy opetus- ja kasvatustalouden henkilöstön osaamista halutaan vahvistaa. Näitä ovat erityispedagogiseen, ohjaus- ja johtamisosaamiseen, kestäväan kehitykseen, tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, kieli- ja kulttuuritietoiseen kasvatukseen ja opetukseen sekä digitalisaatioon ja digitaalisiin oppimisympäristöihin liittyvä osaamisen vahvistaminen. Valiokunta korostaa lisäksi hyvinvointiin liittyvän osaamisen järjestelmällisen vahvistamisen tärkeyttä kasvatustalouden ja opetusalan koulutuksessa sekä oppimisvaikeuksien ja tuen tarpeen tunnistamisen osaamista. On tärkeää, että tutkintokoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa varmistetaan kasvatustalouden ja opetusalan henkilöstön riittävä osaaminen lapsen ja nuoren mielenterveyden edistämiseen ja tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä kehotunnekasvatuksen opettamiseen. Asiantuntijalausunnoissa on nostettu esiin myös mm. talousosaamisen opettamisvalmiudet ja esimerkiksi tarve oppimisen apuvälineiden ja helppokäyttöohjelmien ja -sovellusten tuntemiseen liittyvän osaamisen lisäämiseen.

Opetushenkilöstölle tulisi myös tarjota nykyistä luontevammin mahdollisuuksia osallistua kansainväliseen koulutusyhteistyöhön ja siihen, että opetushenkilöstön yhtenä uravaihtoehtona on myös toimiminen kansainvälisissä koulutuksen tehtävissä. Suomalainen opettaja on arvostettu paitsi Suomessa myös maailmalla, ja opettajien pedagoginen koulutus on kysytty koulutusviennin palvelu. Jatkossa olisi hyvä linjata opettajien kansainvälisen osaamisen vaateita ja rohkaista luomaan omat ohjelmat korkeakouluissa kansainvälisiin opettajan tehtäviin tähtääville opiskelijoille.

Aikuisten jatkuva oppiminen

Sivistysvaliokunta toteaa, että työelämä ja sen osaamisvaatimukset muuttuvat nopeasti, joten jatkuva oppiminen on välttämätöntä kaikilla aloilla läpi työelämän. On tärkeää, että osaavan työvoiman saatavuus turvataan ja että ihmisillä on mahdollisuus oppia niitä tietoja ja taitoja, joita he kulloinkin tarvitsevat. Opinnoissa ja työelämässä tarvittavien geneeristen taitojen, kuten esimerkiksi ongelmanratkaisutaidon, kriittisen ajattelun taidon sekä vuorovaikutus- ja viestintätaidon, hallinta on keskeisessä asemassa jatkuvassa oppimisessa. Niiden avulla ja varassa ihmiset oppivat uusia tietoja ja taitoja myös pohjakoulutuksensa jälkeen työelämässä. Tämän vuoksi geneeristen taitojen hallintaan on tärkeää kiinnittää huomiota perusopetuksesta alkaen.

Koulutus tuottaa osaamista, joka työuran aikana kehittyy ja jalostuu edelleen työyhteisössä sekä työyhteisöjen ja koulutusjärjestelmän välisessä vuorovaikutuksessa. Koulutusjärjestelmän ja työelämän välinen tiivis vuorovaikutus johtaa parhaimmillaan siihen, että osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista. Koulutusjärjestelmän ja työelämän suhdetta ei näin ollen ole tarkoituksenmukaista kuvata pelkästään yhdensuuntaisena väylänä, jossa osaaminen siirtyy työelämään.

Jatkuvaan oppimiseen liittyvinä kehittämiskohteina on asiantuntijalausunnossa nostettu esille mm. seuraavia: koulutuksen järjestäjien yhteistyön vahvistaminen työelämätarpeiden kartoittamisessa ja palveluratkaisujen kehittämisessä esimerkiksi työssä oppimisen tukemiseen, työpaikkaohjaajatoimintaan, osaamisen ja sen tarpeiden tunnistamiseen sekä uudenlaisten räätälöitävien koulutustuotteiden kehittämiseen oppilaitosyhteistyössä.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Tällä hetkellä lisä- ja täydennyskoulutusta haetaan usein uusista maksuttomista tutkinto-ohjelmista, mikä pidentää koulutuspolkuja ja voi viivästyttää edelleen työelämään siirtymistä. Jatkuvan oppimisen uudistuksen tulee mahdollistaa se, että työ- ja elinkeinoelämän tarpeita vastaavaa osaamista kehitetään ketterästi, joustavasti ja ennakkoiden. Jatkuvaa oppimista tulee kehittää ennen kaikkea vahvassa työelämäyhteistyössä.

Valiokunta uudistaa aiemmin esittämänsä näkemyksen siitä, että jatkuvan oppimisen tarve on Suomessa ilmeinen, ja painottaa edelleen, että osaamisen uudistamiseen ja päivittämiseen tarvitaan joustavia menettelyitä läpi työelämän (SiVL 1/2021 vp). Samalla sivistysvaliokunta viittaa tulevaisuusvaliokunnan lausuntoon, jossa todetaan, että jatkuvaa oppimista ja uudelleenkoulutautumista on suunnattava oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta varsinkin niille toimialoille ja alueille, joita erilaiset kestävyysaasteet eniten muuttavat. Sivistysvaliokunta yhtyy myös tulevaisuusvaliokunnan näkemykseen tarpeesta mahdollistaa jatkuva oppiminen nykyistä paremmin oppilaitosten yhteistyössä esimerkiksi yritysten, yhdistysten ja järjestöjen kanssa, jotta koulutuspoluissa voidaan paremmin hyödyntää myös muodollisen koulutuksen ulkopuolella tapahtuvaa oppimista. Suomen tulee tavoitella maailman parhaan jatkuvan oppimisen järjestelmän kehittämistä siten, että se palvelee ja tavoittaa kaikki tarpeen mukaan koulutustasosta riippumatta. Erityishuomiota tulee kiinnittää matalan koulutustason omaavien tavoittamiseen. (TuVL 4/2021 vp)

Myös nykyisen koulutusjärjestelmän puitteissa toteutettavia mahdollisuuksia tarjota jatkuvan oppimisen osaamia työelämän tarpeisiin vastaamiseksi on syytä tunnustaa ja hyödyntää. Jo olemassa olevat nopeatkin koulutuspolut ja -mahdollisuudet, esimerkiksi tutkintojen osat, on tärkeää pitää mukana jatkuvan oppimisen tarjonnassa. Valiokunta toteaa, että oppisopimuskoulutuksen tulee olla jatkossakin yksi tutkinnon hankkimisvaihtoehto, vaikka oppisopimuskoulutusta ei mainita selonteossa lainkaan. Valiokunta katsoo myös, että joustavien opintopolkujen toteuttamiseen liittyvää seurantaa tulisi vahvistaa ja oppisopimuskoulutuksen edellytyksiä ja toimintaa tulisi kehittää.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että tulevissa koulutuspoliittisissa toimenpiteissä linjataan selkeästi oppisopimuksen tulevaisuudesta ja asemasta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Oppisopimus ja erilaiset mestari-kisälli-oppimiseen pohjautuvat järjestelyt sopivat koulutusratkaisuina monelle sellaiselle nuorelle ja aikuiselle, jotka suuntautuvat uudelle alalle. Oppisopimus voi olla vaihtoehto niille opiskelijoille, jotka oppivat parhaiten työtä tekemällä. Yritysten kynnystä palkata oppisopimusopiskelijoita olisi syytä madaltaa esimerkiksi porrastetun tuen avulla. Positiivisista työllisyysvaikutuksista huolimatta oppisopimuskoulutus esimerkiksi julkisen sektorin työpaikoilla on valitettavan harvinaista. Myös tässä olisi huomattavasti tarvetta ja lisäämisen varaa.

Ammatillisen koulutuksen reformin myötä luotiin koulutussopimusmalli, joka mahdollistaa joustavan tavan opiskella tutkinnon osa tai osia tai tutkinnon osaa pienempi kokonaisuus. Informaatiota koulutussopimuksen käytöstä tulee lisätä niin opiskelijoille, oppilaitoksille kuin työnantajille.

Vapaalla sivistystyöllä on oma tärkeä painoarvonsa oppimisen ja kansansivistyksen alustassa. Jatkuvan oppimisen järjestelmän kehittämisessä tulee entistä vahvemmin huomioida vapaassa si-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

vistystyössä järjestettävä koulutus ja näin oppilaitosten mahdollisuudet toteuttaa osaamistarpeisiin räätälöityä koulutusta joustavasti.

Sivistysvaliokunta näkee selonteon yhtenä tärkeimpänä linjauksena vapaan sivistystyön rahoituksen kehittämistä ennakoivasti, jotta oppilaitosten ylläpitäjät voivat kehittää sivistävää koulutustoimintaansa kestävästi ja pitkäjänteisesti: tarvitaan ennakoiva rahoitusjärjestelmä, joka huomioi perusrahoituksen suoritteiden lisäksi uudet yhteiskunnalliset tehtävät, kuten aikuisten, erityisesti ikäihmisten, perus- ja digitaidot, jatkuvan oppimisen koulutuksen sekä maahanmuuttajien kotouttamiskoulutukset. Näillä panostuksilla on myönteisiä vaikutuksia myös työllistymiselle ja jatkuvan oppimisen polun rakentamiselle aliedustetuille ryhmille. Vaikka kansanopistoja voidaan pitää pieninä koulutuksen järjestäjinä, oppimistulokset ja koulutuksen laatu esim. maahanmuuttajakoulutuksessa on monissa yhteyksissä todettu erinomaisiksi.

Jatkuvaan oppimiseen liittyvät teemat linkittyvät olennaisesti paitsi opetus- ja kulttuuriministeriön myös työ- ja elinkeinoministeriön toimialaan. Jatkuvan oppimisen kokonaisuudella on yhtymäkohtia erityisesti työ- ja elinkeinoministeriössä valmisteilla oleviin osaavan työvoiman saataavuutta ja työllisyyden hoitoa koskeviin uudistuksiin. Tämän vuoksi sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että ministeriöiden välinen vuoropuhelu on saumatonta ja yhteistyö sujuvaa.

Valiokunta korostaa jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistamistyön linjausten huomioon ottamista toimeenpanosuunnitelmassa ja valmiutta täydentää niitä tarvittaessa.

Valiokunta aikaisemmassa mietinnössään (SiVM 4/2021 vp, s. 30) esille tuomansa uudistaen pitää tärkeänä, että olemassa olevilla maakunnallisilla verkostoilla tulee olla virallinen ja selkeä asema Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen alueverkostoina. Valiokunta pitää välttämättömänä, että palvelukeskus koordinoi alueellisia yhteistyörakenteita ja edistää yhteistyötä paikallisesti ja alueiden välillä.

Liikunta ja urheilu

Selonteko ei sisällä liikunnan ja urheilun osalta erityisiä koulutuspoliittisia tavoitteita tai toimenpiteitä. Sivistysvaliokunta on liikuntapolitiikasta annetun selonteon käsittelyn yhteydessä (SiVM 22/2018 vp) ottanut kantaa moniin liikuntaan ja urheiluun liittyviin näkökohtiin. Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä nostaa esille liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden merkityksen myös koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä.

Liikunnalla on tutkitusti lukuisia hyviä vaikutuksia ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Väestön vähäinen liikkuminen on kuitenkin noussut merkittäväksi kansanterveydelliseksi ja -taloudelliseksi ongelmaksi. Koulutuspoliittinen selonteko ei valiokunnan näkemyksen mukaan tunnista riittävällä tavalla liikuntakasvatuksen merkitystä, jolla on tärkeä osa ihmisen elinkaaren eri vaiheita.

Riittävä fyysinen aktiivisuus on edellytys lasten ja nuorten normaalille kasvulle ja kehitykselle sekä hyvinvoinnille. Asiantuntijalausunnossa on todettu, että vain noin kolmannes perusopetusikäisistä ja 14 % toisella asteella opiskelevista nuorista liikkuu terveytensä kannalta riittävästi. Fyysisen aktiivisuuden lisääminen on yksi tärkeä keino, joilla voidaan parantaa lasten ja nuorten

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

oppimistuloksia. Tutkimusten mukaan liikkumisella on myönteisiä vaikutuksia oppimiseen. Fyysisellä aktiivisuudella on keskeinen merkitys myös opiskelu- ja työkyvyn edistämisessä sekä työurien pidentämisessä.

Opetus- ja terveystoimijoiden yhteistyönä kehittämä valtakunnallisen fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmän Move!-n osalta sivistysvaliokunta pitää liikuntapoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä esittämänsä mukaisesti edelleen tärkeänä, että kouluissa reagoidaan tuloksiin ja pyritään toimintakykyä kehittävien toimenpiteiden jalkauttamiseen. Valiokunta kannattaa systemaattisen kehittämistyön jatkamista, jonka tavoitteena on Move!-järjestelmän hyödyntäminen hyvinvoinnin tukemisessa osana laajaa kouluterveystarkastusta.

Valiokunnan näkemyksen mukaan liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden edistäminen tulee huomioida osana koulutuksen kehittämistä kaikilla koulutusasteilla. Valiokunta pitää myös tärkeänä, että kuntien kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalveluille ohjataan riittävät resurssit, jotta sitäkin kautta pystytään varmistamaan lasten ja nuorten kokonaisvaltainen hyvinvoinnin toteutuminen.

Valiokunta toteaa, että tavoitteellisesti urheiluvilla nuorilla tulee olla mahdollisuus saada koulutusta, kehittyä urheilijana ja kasvaa ammattilaisuuteen siten, että koulutusjärjestelmä mahdollistaa opiskelun ja tavoitteellisen urheilun tasapainoisen yhdistämisen. Kaksoisuramalli on valiokunnan näkemyksen mukaan syytä ottaa yksityiskohtaisempaan poikkihallinnolliseen tarkasteluun, jonka yhteydessä tulee selvittää urheilijakoulutukseen liittyviä mahdollisia lainsäädäntö- ja resurssitarpeita.

Taide- ja kulttuurikasvatus

Kulttuuri tunnustetaan selonteossa keskeisenä osana yhteiskunnan sivistysperustaa. Kulttuuriin panostaminen myös koulutuksen ja koulutuspolitiikan kehittämisessä on tärkeää. Taiteen perusopetus, koulujen ja päiväkotien taidekasvatus, peruskoulujen kulttuuriperintökasvatus, historia sekä taide- ja taitoaineet peruskoulussa ovat vahva yhdenvertainen pohja suomalaisen yhteiskunnan luovuudelle. Selonteon taide- ja kulttuurikasvatusta, taide- ja taitoaineiden opetusta ja taiteen perusopetusta koskeva osio ei kuitenkaan sisällä kovin konkreettisia toimenpide-ehdotuksia.

Selontekoon sisältyy yleisenä eri koulutusasteita koskevana tavoitteena yhteisöllisyyden vahvistaminen, mutta siltäkään osin ei esitetä erityistä konkretiaa. Selonteossa ei myöskään tuoda erityisen vahvasti esille taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia. Valiokunta toteaa, että syrjäytymistä voidaan ehkäistä ja hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä vahvistaa esimerkiksi erilaisten taiteellisten menetelmien kautta. Taiteen tekemisen muodot kehittävät yhteisöllisyyttä sekä vuoro-vaikutustaitoja ja tukevat osaltaan myös toiminnallista oppimista.

Taide- ja kulttuurikasvatuksen tukeminen on tärkeää myös erilaisia oppimisen haasteita kokevien lasten ja nuorten näkökulmasta. Kun lukemiseen, kirjoittamiseen ja laskemiseen liittyvien taitojen oppiminen on vaikeaa, voivat lapsen ja nuoren vahvuudet löytyä nimenomaan taiteen ja liikunnan alueilta. Tällöin näitä taitoja on syytä erityisesti vahvistaa ja siten varmistaa, että lapsi ja nuori saa niiden kautta onnistumisen kokemuksia.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Valiokunta pitää hyvinvointia edistävän soveltavan taiteen ja kulttuurin koulutuksen kehittämistä merkityksellisenä. Soveltavalle taiteelle on luonteenomaista se, että toiminnan tavoitteena on ensisijaisesti jokin muu kuin taiteellinen lopputulos, ja sillä voidaan pyrkiä muutokseen yksilön tai yhteisön ajattelussa, toiminnassa, tilanteessa ja asenteissa. Hyvinvointia lisäävä soveltava taide luo myös taiteen ja kulttuurin ammattilaisille uusia työllistymismahdollisuuksia.

Valiokunta kannattaa taiteen perusopetusta koskevan tietopohjan vahvistamista sekä tiedonkeruun systematisointia, jolla tuetaan taiteen perusopetuksen kehittämistä koskevaa päätöksentekoa. Taiteen perusopetus tarjoaa tärkeän väylän paitsi taideopintoihin myös taiteiden tutkimuksen uralle korkeakouluissa ja kulttuurielämän eri tehtävissä. Asiantuntijalausunnoissa on todettu, että taiteen perusopetus ei ole kaikkialla yhdenvertaisesti saavutettavissa, eri alojen opetus jakautuu epätasaisesti maantieteellisesti ja taloudellinen saavutettavuus ei täysin toteudu. Valiokunta pitää tärkeänä huolehtia mm. siitä, että perheen vähävaraisuus ei muodostu esteeksi lapsen ja nuoren osallistumiselle taiteen perusopetukseen. Valiokunta yhtyy selonteon tavoitteeseen tukea taiteen perusopetuksen saatavuutta alueellisesti, eri väestöryhmille, molemmille kansalliskielille sekä eri taiteen aloille.

Kansainvälisyys

Valiokunta yhtyy selonteossa esitettyyn tavoitteeseen, jonka mukaan Suomella tulee olla vahva sivistysperusta, mikä näkyy mm. kansainvälisyytenä ja moninaisuuden ymmärtämisenä, mutta katsoo, että selonteossa esitettyjä kansainvälisyysmäärittelyjä, erityisesti kansainvälisyysosaamisen merkitystä eri koulutusasteilla ja -muodoissa, on syytä laajentaa ottaen huomioon tulevaisuudessa tarvittava kansainvälisyyteen liittyvä osaaminen. Tärkeää on antaa mahdollisuus avarakatseisuuden ja uteliaan maailmankuvan luomiseen. Myös jatkuvaan oppimiseen ja aikuiskoulutukseen liittyvä kansainvälisyysosaaminen on tarpeen ottaa huomioon osana osaamistason nostoa.

Selonteon vision mukaan koulutuksella ja tutkimuksella on keskeinen tehtävä työllisyyden ja osaamistason nostamisen lisäksi suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän uudistamisessa ja hyvinvoinnin varmistamisessa. Tässä yhteydessä on keskeistä korostaa kansainvälisen yhteistyön sekä globaalin tutkimus- ja kehittämissyhteistyön merkitystä erityisesti kansainvälisten investointien saamiseksi Suomeen. Tämä edistää osaltaan maamme työllisyyttä ja hyvinvointia.

Kielitaito on yksi väline, joka mahdollistaa selonteon visiossa mainitun sivistysperustan rakentamisen. Sen avulla kulttuurinen ymmärrys ja sivistysperusta laajentuvat. Kielitaito on kriittinen tekijä, jota tarvitaan, jotta suomalaiset voivat toimia globaalissa toimintaympäristössä. Kaikki kielitaito tarjoaa avaimia kulttuurien väliseen toimijuuteen, kansainväliseen tietoon tutustumiseen sekä vuorovaikutukseen ja globaaliin toimijuuteen mukaan lukien kotikansainvälistyminen. Siksi sekä kielitietoisuutta että riittävän laajaa kieltenopiskelun tarjontaa tulisi vaalia. Esimerkiksi pitkän tähtäimen kielten monipuolistamisen ohjelma, joka koskee kaikentasoista koulutusta ja vapaata sivistystyötä, voisi olla yksi keino vahvistaa riittävää kielitaitoa. Mahdollisuus koota ja tarjota tutkintoon johtavaa koulutusta muilla kuin kotimaisilla kielillä on hyvä olla mahdollista kaikkien asteiden koulutuksessa.

Selonteon toisen asteen koulutusta koskevissa toimenpiteissä nostetaan esiin kansainvälisyyden lisääminen fyysisen ja virtuaalisen liikkuvuuden avulla. Kansainvälisten opiskelijoiden ja henki-

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

löstön integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään on keskeistä. Tätä on mahdollista edistää esimerkiksi korkeakoulujen ja elinkeinoelämän tiiviillä yhteistyöllä. Opetushenkilöstön kansainvälisyyteen liittyviä kysymyksiä käsitellään tämän mietinnön opettajuutta koskevassa osiossa.

Koulutusvienti

Koulutusvienti on tarjonnut Suomelle jo kymmenen vuoden ajan mahdollisuuden toimia edistyskellisten koulutusratkaisujen parissa kansainvälisesti. Samalla on voitu harjoittaa kansainvälistä yhteistyötä uudella tavalla — liiketaloudellisesti rahoitettuna. Asiakkaat maksavat yhteistyöstä ja opeistamme, ja samalla opimme itse muotoillessamme osaamispalveluitamme uudella tavalla ja uudessa toimintaympäristössä hyödynnettäviksi.

Suomella on maailman mittakaavassa huippuosaamista koulutusjärjestelmässämme, mutta samalla myös jatkuvasti kirittävää, jotta pärjäämme myös nopeasti muuttuvassa maailmassa.

Valiokunta toteaa, että koulutusvienti on selonteossa jäänyt yhteen toimenpide-ehdotukseen ja myös irralliseksi yksityiskohdaksi, vaikka sillä on vahva yhteys kaikkeen koulutuksen kehittämiseen.

Suomalaista koulutusta arvostetaan maailmalla, ja koulutusjärjestelmäämme kohtaan kohdistuu kiinnostusta. Koulutusvientimme perustaa olemassaolonsa koulutuksen kokonaisuuteen. Tarkastelussa tuleekin huomioida muun muassa se, miten suomalaista koulutusta ja siitä kertyvää osaamista voidaan kaikilta osin hyödyntää koulutusviennissä, miten sen osa-alueita sekä teknologian mahdollisuuksia voidaan kehittää koulutuksen ja osaamisen vientiin ja miten ne ovat implementoitavissa eri kohdemaissa. On tärkeä pohtia myös sitä, miten esimerkiksi Education Finland ja koulutusviennin parissa toimivat yritykset ja organisaatiot voivat tuoda parhaita käytänteitä maailmalta arvioitaviksi ja hyödynnettäviksi myös suomalaisessa järjestelmässä.

Suomeen tulisi luoda pitkántähtäimen suunnitelma, jolla edistetään koulutusta koskevan tutkimuksen kansainvälistä edistämistä. Esimerkiksi Opetushallitukseen perustettavaan Kehitysyhteistyön osaamiskeskuksen yhteyteen voitaisiin koota kattavamminkin koulutusviennissäkin hyödynnettävää tutkimusosaamista. Kansainvälissä tutkimuksissa ei välttämättä tunnisteta suomalaisen järjestelmän vahvuuksia. Koulutuksen tutkimustiedolle on vahva tarve jatkossakin.

Koulutusviennissä on mahdollista hyödyntää julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuutta. Tämä voi toteutua esimerkiksi siten, että suomalaisille yrityksille tarjotaan mahdollisuus kehittää tuotteitaan yhdessä suomalaisten koulujen ja oppilaitosten kanssa.

Maailmalla toimii lukuisia suomalaisesta koulusta inspiroituneita kouluja ja opettajia. Näiden koulujen tunnistamiseen ja tunnustamiseen on luotu jo erillinen validoinnin ja auditoinnin prosessi Opetushallitukselle ja muille vahvaa arviointiosaamista edustaville organisaatioille. Saatuun asiantuntijalausuntoon viitaten valiokunta toteaa, että Suomella on edellytykset ottaa nykyistä vahvempi rooli myös kansainvälisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen laadun varmistamisessa.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Lapsivaikutusten arviointi ja lasten kuuleminen

Valiokunta kiinnittää huomiota lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamisen tärkeään merkitykseen sekä lasten ja nuorten osallistamiseen osana koulutuspoliittista päätöksentekoa sekä konkreettisten toimenpidesuunnitelmien laadintaa ja niiden seuranta.

Lapsivaikutusten arviointien avulla voidaan varmistaa lasten oikeuksien ja lapsen edun toteutuminen sekä päätöksenteossa että päätösten toimeenpanossa. Kuten selonteossa todetaan (s. 10), varhaiskasvatus- sekä esi- ja perusopetuspalvelujen saavutettavuuden, laadun ja yhdenvertaisuuden varmistaminen asettaa uudenlaisia ongelmia valtionhallinnolle ja kunnille. Hallinto-, rahoitus- ja lainsäädäntöratkaisuja kehitettäessä ja toteutettaessa on tehtävä aina kattava, tutkittuun tietoon perustuva lapsivaikutusten arviointi. Valmisteluun ja päätöksentekoon on aktiivisesti otettava mukaan lapset ja nuoret. Heidän näkemyksilleen ja mielipiteilleen tulee antaa asianmukainen painoarvo, sillä kyse on heidän elämästään, arjestaan ja tulevaisuudestaan.

Sivistysvaliokunta on kuullut koulutuspoliittisen selonteon käsittelyn yhteydessä perusopetusikäisiä lapsia siihen erikseen valmistellun mallin mukaisesti. Kuuleminen antoi valiokunnalle tietoa, jota ilman lasten suoraa kuulemista ei olisi ollut mahdollista saada. Sivistysvaliokunta kannustaa lasten suoraan kuulemiseen yhteiskunnallisten asioiden valmistelussa laajemminkin. Oleellista on, että lapsilta saatu tieto hyödynnetään asian valmistelussa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sivistysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton selonteon VNS 1/2021 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunta edellyttää, että

1) hallitus antaa kevätistuntokauden 2022 loppuun mennessä sivistysvaliokunnalle selvityksen selonteon toimeenpanosuunnitelmasta, jonka valmistelussa huomioidaan sivistysvaliokunnan mietinnössään esittämät kannanotot ja muut huomiot;

2) koulutuspoliittisen selonteon toimeenpanosuunnitelman osana arvioidaan sen kustannusvaikutukset ja että nämä rahoitustarpeet otetaan huomioon julkisen talouden suunnitelmissa ja valtion talousarvioesityksissä;

3) toimeenpanosuunnitelmassa painopistealueina ovat perustaitojen parantaminen, tulevaisuusvalmiudet ja koulutus- ja osaamistason nostaminen sekä oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi, kiusaamisen ehkäisy, segregaaation vähentäminen sekä koulutuksen laatu ja tasa-arvo kaikilla koulutusasteilla kansalliskielten ja kielivähemmistöjen erityistarpeet huomioiden;

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

4) toimeenpanosuunnitelmassa kiinnitetään erityinen huomio elinikäiseen oppimiseen ja siihen kannustamiseen koko koulutusjärjestelmässä sekä kokonaiskuvan muodostamiseen tulevaisuudessa tarvittavasta koulutusjärjestelmästä;

5) toimeenpanosuunnitelmassa sitoudutaan konkreettisiin, pitkäjänteisiin ja yhdenvertaisuutta vahvistaviin toimiin oppimistulosten parantamiseksi, kuten varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nostamiseen ja laadun kehittämiseen, perusopetuksen opetusmäärien nostamiseen, opettaja- ja esihenkilömitoituksen selvittämiseen sekä oppimisen tuen vahvistamiseen;

6) hallitus toteuttaa koko oppimisen tuen järjestelmän kokonaisuudistuksen koko koulutuspolulla varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle, jotta jokainen oppimisvaikeuksia tai muita oppimisen haasteita kokeva ja tukea opinnoissaan tarvitseva saa tarvitsemansa tuen jo varhaisessa vaiheessa ja että oppimisvaikeuksien tuen tarpeen tunnistamisen sekä oikea-aikaisen ja vaikuttavan tuen saavutettavuuden parantamiseksi laaditaan kansallinen toimenpideohjelma;

7) osana varhaiskasvatustalainsäädännön ja perusopetuslainsäädännön uudistusta tulee huomioida maksuton varhaiskasvatus, kaksivuotisen esiopetuksen vakinaistaminen, joustava siirtymä ja yhteistyö esi- ja alkuopetuksen välillä sekä yhtenäinen tuen jatkumo varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Lisäksi lainsäädännön kehittämisessä tulee huomioida osa-aikaisen varhaiskasvatuksen suhdeluvun määrittelyn korjaaminen, varhaiskasvatuksen vuorohoidon saavutettavuus, laadun kehittäminen sekä pienten koululaisten vuorohoidon järjestäminen;

8) hallitus valmistelee kokonaisvaltaisen ja tavoitteellisen toimenpideohjelman, jolla varmistetaan jokaisen oppilaan perusopetuksen aikana vaadittavien perustaitojen (lukutaito, kirjoittaminen, laskeminen) oppiminen;

9) hallitus jatkaa toimia koulutuksen tasa-arvon parantamiseksi ja segregaaion vähentämiseksi sekä maahanmuuttajien koulutuspolkujen vahvistamiseksi. Toimissa pyritään purkamaan sukupuolen mukaan vahvasti jakautuneita oppimistuloksia ja koulutusvalintoja sekä vähentämään lasten kotitaustan vaikutusta oppimistuloksiin;

10) lukiokoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella on oltava tulevaisuudessakin erilliset rahoitus-, ohjaus- ja järjestämisjärjestelmänsä, jotka huomioivat koulutusmuotojen erilaiset tavoitteet ja tehtävät. Lainsäädännön ja rahoituksen tulee mahdollistaa ja kannustaa koulutusmuotojen väliseen yhteistyöhön. Koulutusmuotojen välillä yhteistyötä voidaan tehdä silloin, kun se on tarkoituksenmukaista työelämän ja muihin osaamistarpeisiin vastaamiseksi ja parantaa opiskelijan valinnanmahdollisuuksia molemmilla kansalliskielillä;

11) hallitus valmistelee kiireellisesti toimenpiteet (ml. aloituspaikat, läpäisyasteen parantaminen, avoimen korkeakoulutuksen väylä, saavutettavuus), joilla varmistetaan, että vähintään puolet ikäluokasta suorittaa korkea-asteen tutkinnon;

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

12) hallitus huolehtii koulutuksen saavutettavuudesta ja siitä, että tarvittava määrä osajia on saatavilla joka puolella Suomea kohtaanto-ongelman ratkaisemiseksi huomioiden molemmat kansalliskielet;

13) hallitus käynnistää opintotukilainsäädännön kokonaisuudistuksen, jonka tavoitteena on mahdollistaa opiskelijoille riittävä toimeentulo opiskeluaikana ja opintojen tavoitteellinen eteneminen. Opintotukea tarkastellaan myös osana sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuutta;

14) hallitus vahvistaa kasvatusta ja opetusalan vetovoimaa ja pitovoimaa, huolehtii perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämisestä, kelpoisuusvaatimusten säilymisestä vähintään nykytasolla ja siitä, että alan henkilöstöllä on mahdollisuus osaamisen jatkuvaan kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen kaikkialla Suomessa huomioiden molemmat kansalliskielet;

15) hallitus toteuttaa parlamentaarisesti laadittavan suunnitelman, jolla varmistetaan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan rahoitusosuuden nostaminen neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta ja otetaan tämä huomioon julkisen talouden suunnitelmissa ja valtion talousarvioesityksissä;

16) koulutuspolitiikan rahoituksessa pyritään pitkäjänteisyyteen ja riittävään perusrahoitukseen hankerahoituksen sijasta ja että tarveperusteisesti koulutuksen perusrahoitusta ohjataan segregaaation vähentämiseksi ja koulutuksellisen tasa-arvon lisäämiseksi kaikkialla Suomessa;

17) hallitus varmistaa koulutuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminnan oppilas- ja opiskeluhuollon oikea-aikaisen saatavuuden turvaamiseksi.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp

Helsingissä 10.12.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Sanna Antikainen ps (osittain)
jäsen Marko Asell sd (osittain)
jäsen Jukka Gustafsson sd (osittain)
jäsen Veronika Honkasalo vas (osittain)
jäsen Kaisa Juuso ps (osittain)
jäsen Ville Kaunisto kok (osittain)
jäsen Hilikka Kemppe kesk (osittain)
jäsen Anneli Kiljunen sd (osittain)
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Pasi Kivisaari kesk (osittain)
jäsen Ari Koponen ps (osittain)
jäsen Noora Koponen vihr (osittain)
jäsen Mikko Ollikainen r (osittain)
jäsen Pirkka-Pekka Petelius vihr (osittain)
jäsen Sofia Vikman kok (osittain)
varajäsen Anna Kontula vas (osittain)
varajäsen Mia Laiho kok (osittain)
varajäsen Sari Multala kok (osittain)
varajäsen Juha Mäenpää ps (osittain)
varajäsen Jouni Ovaska kesk (osittain)

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Maiju Tuominen

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp Vastalause

Vastalause

Perustelut

Hallituksen koulutuspoliittisen selonteon tarkoitus on viitoittaa koulutuksen ja tutkimuksen tietä kohti tulevaisuutta. Visiona on vahva, laadukkaaseen ja vaikuttavaan kasvatukseen, koulutukseen, tutkimukseen ja kulttuuriin rakentuva sivistysperusta Suomessa vuonna 2040.

Suomen tämänhetkinen tilanne on monilta osin huolestuttava. Nuorten koulutustaso on kääntynyt uusien opetussuunnitelmien aikana laskuun ja jäänyt jälkeen kansainvälisessä vertailussa. Perhetausta vaikuttaa aiempaa enemmän oppimistuloksiin. Huoli kuntien ja alueiden erilaistumisesta sekä sen aiheuttamista haasteista koulutuksen järjestämisessä on helppo jakaa.

Selonteko tarjoaa tilannekuvan koulutuksen ja tutkimuksen nykytilasta sekä arvioi toimintaympäristössä tapahtuvia keskeisiä muutoksia. Vaikka selonteko antaa koulutuksen nykytilanteesta suhteellisen realistisen kuvan, Perussuomalaiset katsoo, ettei kaikkia ongelmia käsitellä siinä riittävän avoimesti.

Toimeenpanosuunnitelma

Koska kansantalouden resurssit ovat rajalliset, perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo, että julkiset koulutusinvestoinnit tulisi kohdentaa sellaisiin kohteisiin, jotka hyödyttävät yhteiskuntaa eniten.

Selonteko jättää paljon tulevaisuudessa tehtävän toimeenpanosuunnitelman varaan. Katsomme, että toimeenpanosuunnitelman painopistealueina tulee olla perustaitojen parantaminen, oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi ja kiusaamisen ehkäiseminen. Kielivähemmistöjen etuoikeuksia olemme tarvittaessa valmiita tarkastelemaan.

Varhaiskasvatus ja perusopetus

Oppimisen edellytykset rakentuvat laadukkaassa varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa. Pelkkä oppivelvollisuuden pidentäminen ei takaa osaamisen tason nostoa. Varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetuslainsäädännön uudistaminen kokonaisuutena on kannatettava ajatus, sillä yksittäiset toimenpiteet eivät enää anna riittävää vastinetta toimintaympäristön muutoksiin.

Katsomme, että varhaiskasvatuslainsäädännön ja perusopetuslainsäädännön uudistuksessa tulee huomioida muun muassa joustava siirtymä ja yhteistyö esi- ja alkuopetuksen välille, yhtenäinen tuen jatkumo varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle sekä pienten koululaisten vuorohoidon järjestäminen. Sen sijaan perussuomalaiset ei kannata maksutonta varhaiskasvatusta kuin kaikkein pienituloisimmille.

Valiokunnan mietintö SiVM 19/2021 vp
Vastalause

Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä

Koulutuspoliittisessa selonteossa halutaan kolminkertaistaa ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä vuoteen 2030 mennessä. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä ei pidä asetettua tavoitetta perusteltuna eikä yhdy tältä osin selonteossa ehdotettuihin toimenpiteisiin.

Mikäli ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää lisätään ilman aloituspaikkojen ja täysimääräistä resurssien lisäystä, muutos tulisi heikentämään suomalaisten mahdollisuuksia aloittaa korkeakouluopinnot.

Lopuksi

Koulutuksen suuntaviivat ja tulevat uudistukset on suunniteltava pitkäjänteisesti sekä siten, että ne vastaavat suomalaisen yhteiskunnan todellisiin tarpeisiin. Nyt aikuisikäen ehtineet ikäluokat ovat voineet nauttia maamme alati kohonneesta osaamis- ja koulutustasosta sekä sen tuottamasta hyvinvoinnista. Päätäjien tehtävä on varmistaa, että voimme tarjota saman myös tuleville sukupolville.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että selonteon johdosta hyväksytään seuraava kannanotto:

Vastalauseen kannanottoehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus ottaa edellä olevan huomioon toimeenpanosuunnitelman valmistelussa ja luopuu tavoitteestaan kasvattaa ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää.

Helsingissä 10.12.2021

Sanna Antikainen ps
Kaisa Juuso ps
Ari Koponen ps